

קונטרס

מנחת רפאל

על עניני עירובין

קונטרס

מנחת רפאל

על עניני עירובין

התודה והברכה

להרב י. ה. שליט"א

על עזרתו הרבה בסידור הקונטרס

יזכהו השי"ת להמשיך לשקוד בתורה הקד' בכריות גופא
ונהורא מעליא, ויזכה לכל מילי דמיטב.

הערות והארות יתקבלו בשמחה

רפאל יצחק אטלן

קצות החושן 11/16

מודיעין עילית

08-9797682

תוכן הענינים

סימון א – הערות בעניני עירובין. א] המחמירים לערב ע"ח לעצמם יתכן שמקלקלים העירוב של העיר. ב] לחי במבוי עקום. ג] קרפיפות ומגרשי בניה. ד] צורת הפתח באלכסון.

סימון ב – בענין הדרים חוץ לעירוב אימתי הם אוסרים.

סימון ג – הנחת העירוב בבית הכנסת או בבית.

סימון ד – לערב ע"ח אחרי שחלק מאנשי העיר כבר קיבלו שבת.

סימון ה – בענין הרחבת דיורין למקום [חללים] שלא הוקף לדירה.

סימון ו – בענין שכירת רשות מן הפאלאשים.

הקדמה

בשבח והודאה לבורא עולם ששם חלקי מיושבי בית המדרש, וזה עתה זכינו בבי מדרשא לסיים את מסכת עירובין, וידועים דברי הרעיא מהימנא ריש פרשת כי תצא וז"ל כתיב ביה במשיח עני ורוכב על חמור עני איהו תמן בסמן עירובין נדה יבמות ושאר מתניתין בכלל, עכ"ל. ואף דודאי כתוב בזה דברים עמוקים שאין לנו השגה בהם מ"מ י"ל בפשוטן של דברים דמהר"ל (נצח ישראל פ"מ) מבאר דהחמור נקרא על שם החומר והמשיח שרוכב עליו מתרומם על החומר, ולפי זה יש לבאר דחז"ל מגלים לנו דהדרך להתרומם על החומר היא ע"י עני, דמסכתות נדה יבמות הם ענייני עריות ויצרא דעריות משול לחמור דהוא חומרי שפי כדאיתא במהר"ל (חידושי אגדות ע"ז דף ה:) והעסק במסכתות השייכים לזה מבטל האי יצרא, ומסכתא עירובין הוא ענייני שבת דמורה על שביתת המלאכה וביטול העולם הגשמי והחומרי.

וענין מיוחד איכא במלאכת הוצאה דבכל המלאכות נעשה יצירה חדשה חוץ מבהוצאה דהוי מלאכה גרועה (עיין תוס' שבת דף ב.) דאין בה שינוי מהותי בעצם הדבר וזה מורה דהשביתה היא אפילו מהתחדשות קלה, ובא ללמד דגם מזה צריך להתרחק מהעולם הגשמי, ומסכת עירובין היא תכלית הריחוק דהוסיפו חז"ל להתרחק עוד יותר מהדברים האלו [ועיין בבראשית רבה (פ"א סי' ה') דשאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע למה הקב"ה אינו שובת בשבת וענה לו דכשם שבחצר שעשו עירוב אין איסור הוצאה כך אצל הקב"ה כל העולם כולו נחשב לרשות א', והיינו דאצל הקב"ה אין יצירה חדשה ולכן ענה לו דאפילו שינוי קל כהוצאה מרשות לרשות דרבנן לא שייך אצל הקב"ה כיון דהכל אצלו כרשות א', וע"ע בגר"א על מגילת אסתר (א, ה') דעוה"ז נקרא בשם חצר].

ומסיים ברע"מ דכל שאר מתניתין בכלל דאף דהמסכתות הנ"ל מיוחדות בביטול הענין הגשמי מ"מ עיקר הביטול נעשה ע"י עסק התורה כדאיתא

בקידושין (דף ל:): ושאר התורה ג"כ בכלל זה, וכל זה רמוז במילה עני דמורה על שפלות וריחוק מעניינים הגשמיים.

וכל מי שעסק בסוגיות של עירובין יודע הקושי שבהלכות הללו ושבכמה וכמה דברים איכא לדון לכאן ולכאן, ובחלק הנוגע למעשה מתווסף עוד דצריך לדון על כל מציאות בפני עצמה וכל שהעירוב גדול יותר מתווסף עוד אפשרויות לנידונים [ואפשר דמהאי טעמא רבים נמנעים מלטלטל אף בעירובין המהודרים ביותר דמ"מ מידי נידון לא נפקא, ואף דודאי חובת קודש הוא לתקן עירוב בכל מקום כדי שלא יכשלו באיסור הוצאה וכדאיתא בחת"ס (סי' צ"ט), מ"מ אין זה ענין לכל יחיד ויחיד שיכולים להחמיר על עצמם, ועיין ברמ"א יו"ד סוף סי' קט"ז], ואף דעיקר לימוד המסכת לא היה בחלק הנוגע למעשה מ"מ מדרך הדברים שהתעסקנו גם בדברים הנוגעים למעשה וזיכני ה' להעמיד חלק מהדברים על הכתב, וכמובן דהדברים נכתבו רק בתוך משא ומתן ובעיקר לבאר סוגיא דעלמא.

סימן א

הערות בעניני עירובין

אולם הבית מאיר (סי' שס"ו סע' ד') פליג על החכ"צ וס"ל דהפסול של חולק את עירובו הוא דוקא כשמחלקים עירוב א' לשתיים אבל כשעושים ב' עירובין חלוקין אין בזה שום פסול, ובשע"ת (שם סק"א) מביא משו"ת מקור ברוך למהר"ב ויזל (סי' ז') דג"כ פליג על החכ"צ [ובקובץ על הרמב"ם (פ"א מעירובין הי"ח) הסכים לדבריו, אולם השע"ת הסיק לעיקר כהחכ"צ], וכן בשו"ת מנחת יהודא (חאו"ח סי' ל"ד) ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' קע"ו) ובאו"ש (שם) פליגי עליה².

ובתשובת בית שלמה (חיו"ד ח"ב סוף סי' קמ"א) ס"ל דגם החכ"צ גופיה קאי רק בכה"ג דהיו מניחים עירוב א' לכל העיר ואחרי זה היו מחלקים אותו בין כל הבתי כנסיות. [ועיין בשו"ת דברי מלכאל (שם) דהשואל ג"כ רצה לפרש כן בדברי החכ"צ, ואיהו מוכיח מדבריו דאינו כן, וע"ע שם (ח"ג סי' ט') מה שכותב בדברי החכ"צ].

א] המחמירים לערב ע"ח לעצמם יתכן שמקלקלים העירוב של העיר

א) אי הוי כחולק את ערובו

בשו"ע (סי' שס"ו סע' ד') נפסק דאם חילקו העירוב ונתנו אותו בבי' כלים אינו עירוב, והחכ"צ (סי' קי"ב) מובא במ"ב (שם ס"ק ל"ג) פוסק לפי זה דבעירוב שמניחים בשביל כל העיר צריך להניחו דוקא בבית הכנסת א' ולא בבי' בתי כנסיות.

ובמור וקציעה (סי' שס"ח) ובערוך השלחן (סוף סי' שס"ח וסוף סי' שפ"ז) כותבים לפי זה דהמניח עירוב לעצמו מקלקל את כל העירוב כיון דהוי כחולק את עירובו וצריך להניח על תנאי דאם העירוב של העיר קיים אינו עושה עירוב [וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' רל"ט), ע"ש¹].

¹ דס"ל דצריך להתנות על זה במפורש, וכן משמע במו"ק וערוך השלחן, וע"ע בזה בס"ק הבא. [וע"ע שם דבתנאי הזה אם יפסל העירוב של העיר באמצע שבת גם עירובו לא יועיל, והיינו בכה"ג דנפלו המחיצות המתירות כדאיתא (סי' שס"ה סע' ז'), דאם לא כן אמרינן דשבת הואיל והותרה הותרה, ואין נ"מ בזה שנפסל העירוב של העיר].

² ע"ע בזה לקמן סי' ג' אות ב' סק"ג.

עירובו ג"כ לאחר לזכות בשביל כל העיר דאם ירצה באמת לחלוק עצמו מן העיר יש מקום לומר שיאסרו אלו על אלו. [ועיין בס"ק הקודם דלפי התנאי של המור וקציעה ג"כ אין מקום לחשש של הביאה"ל].

ובספר עירובי חצירות לר' מנחם מושקוביץ (סוף סי' כ"ט) מביא דמטו משמיה דהחזו"א דהוי אומדנא דמוכח דעושה המעשה עירוב על הצד דיועיל באופן הטוב ביותר ולכן לא צריכין להתנות על זה במפורש³, אולם מוסיף בשם הגרשב"צ פלמן והגר"מ גרוס דדברי החזו"א אמורים רק למי שיודע דע"י עירובו יתכן דהוי כחולק את עירובו ויאסרו אלו על אלו אבל בלאו הכי לא שייכת האי אומדנא ועדיין קיים החשש של הביאה"ל, וע"ע באורחות רבינו (ח"א עמוד קעה).

ב] לחי במבוי עקום

השו"ע (סי' שס"ד סעי' ד') פוסק דמבוי עקום כמין דל"ת אם עשו צורת הפתח בכל א' משני ראשו עדיין צריך לחי או

³ ונראה דהיינו התנאי של המור וקציעה, דאילו העיצה של הביאה"ל דמזכה לכל העיר לא מסתבר שיהיה בזה אומדנא למי הוא מזכה, וע"ע מש"כ בהע"ו 1.

והמ"ב כשהביא הדין של החכ"צ הביאו בציור כזה שחילקו עירוב א' בין הבתי כנסיות ולפי זה אין ראייה דפוסק כהחכ"צ גם בכה"ג דהו"ב עירובין נפרדים, וכן נראה דהרי בביאה"ל (שם סעי' י"ד ד"ה מברך) מזהיר דהמחמיר לעשות עירוב לעצמו יזכה אותו לכל העיר כדי שלא יהיה חשש שמחלק עצמו משאר העיר, ואם היה צריך להתנות דאם העירוב של העיר קיים אינו עושה עירוב [או דהיה אומדנא דבסתמא כן הוא] לא היה מקום לאזהרת הביאה"ל.

והחזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ח) ג"כ פליג על החכ"צ אולם איהו ס"ל דכשמניחים ב' עירובין אין חיסרון של חולק את עירובו כיון דרק א' מהן חל, ולפי זה יש לדון כשא' היה לכל העיר והשני רק לחצר שלו איזה מהן חל.

ב) אי הוי כמערב לחצאין

בסי' שצ"ב סעי' ד' וה' נפסק דבעיר שמחיצותיה מתוקנים צריכים לערב את כל העיר ביחד ואם עירבו אותה לחצאין אוסרין א' על השני, ולפי זה הביאה"ל (סי' שס"ו סעי' י"ד ד"ה מברך) מזהיר דכשיש עירוב בעיר ואחד רוצה להחמיר לעשות עירוב לעצמו [כמבואר במ"ב (סי' שס"ח ס"ק כ"א) דטוב לעשות כן שמא התקלקל העירוב שבבית הכנסת] דנכון שיתן

ובשעה"צ (סי"י שסי"ד ס"ק י"ג) דמיקל מטעם המג"א דאין חצירות פתוחות לרחובות [אף דבשעה"צ (סי"י שסי"ג ס"ק פ"ב) ציין גם אחרונים שהקילו מטעם אחר] ולא חילק דאיכא מקומות דאיכא חצירות, וכן בביאה"ל (סי"י שסי"ד סעי' ג' ד"ה דינו) כותב בסתמא דבמבוי שלנו ודאי יש לסמוך להקל [ובכה"ח (שם ס"ק טו"ב) משמע דנוקט לעיקר להחמיר, ע"ש].

ועיין במנחת שלמה (תנינא סי' ל"ט) ובמכתבו (שם סי' נ"ז ובאורחות רבינו ח"ג עמוד ל"ט) דפשיטא ליה דברחובות שלנו לא קיים ההיתר של המג"א [ומ"מ ע"ש מה שכותב ליישב המנהג], ומאיך הר"י אפרתי שליט"א מסר בשם מרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] דלענין זה גם הוא ס"ל דאין לנו דין חצירות (שאל אותו על זה בניסן תשע"א), והגרני"ק שליט"א הורה דכיון דהמנהג לא לתקן אין להחמיר בזה ולתקן בעיר לחי במבוי עקום.

ובמעשה רב (סי' קמ"א) מבואר דאין לטלטל אף במקום שיש עירוב, ובביאורים מהגר"ר נפתלי הערץ הלוי מפרש דא' מהטעמים הוא משום דלא מתקנים לחי במבוי עקום [ואין זה ענין לדברי הגרני"ק דאיהו דיבר לתקן את העיר ולא להחמיר שלא לטלטל].

קורה בעקמומית שלו, והאחרונים האריכו בזה שלא נוהגים כן, ויש שכתבו דהוי מנהג בטעות (משאת בנימין סי' צ"ב, שיירי כה"ג סי' שסי"ד הגהות ב"י אות ב', תשובת הבי"ח החדשות סי' ג', ט"ז סי' שסי"ד ס"ק ב', עיין בכל אחד טעמו) ויש שיישבו את המנהג (מהרי"ט סי' צ"ד, תורת חיים עירובין דף ו', מג"א סי' שסי"ג ס"ק כ"ז, א"ר סי' שסי"ד ס"ק ה', ישועות יעקב שם ס"ק י"ד, בית אפרים בק"א לתשובת הבי"ח שם, עיין בכל אחד טעמו).

והמג"א (שם) מיישב טעם המנהג דכיון דאין לנו חצירות פתוחות לרחובות אין להן דין מבוי, והנשמת אדם (ככל ע"א סי' ה') מפרש דלא כתב כן אלא במדינתו דלא היו בתים וחצירות פתוחים לתוכו וכך הם כל ערי אשכנז שהיו דרים בו הראשונים אבל בקהילתנו שיש בתים וחצירות פתוחים למבואות שלנו ודאי דיש להם דין מבוי, וכן משמע דנוקט ג"כ הבית מאיר (סי' שסי"ה סוף סעי' א') לעיקר דבזה"ז שיש פרוזדור בין הבתים נחשב דאיכא בתים וחצירות פתוחים למבוי [אלא דע"ש מה שדוחה לפי גירסת הבי"ח], אולם החזו"א (סי' ס"ה ס"ק נ"ב) ס"ל דגם בזה"ז אין לנו חצירות דאינו נחשב חצר רק מקום העשוי לדירורין.

ובמ"ב (סי' שסי"ג ס"ק קי"א) מביא מספר החיים דהמנהג להקל ומבואר שם

והחזו"א (סי' פ"ט ס"ק ז') דן דמגרש פנוי בתוך העיר אף דלא משתמשים בו אם הוא פרוץ לשאר העיר נחשב למקום א' עם שאר העיר והשימוש במבוי נחשב לשימוש באותו מקום [ומחלק דמקום שנזרע גרע טפי, ונראה טעמו דבזה איכא דבר המעכב השימוש], ובמגרש השייך לאדם פרטי נשאר בצ"ע אם גם אמרינן דנחשב מקום אחד עם שאר העיר, ובמגרש מוקף בפני עצמו ופרוץ ביותר מי' פשיטא ליה דנידון בפני עצמו ואוסר על שאר העיר, וכל הנידון הזה הוא לשיטתו דאוסר גם בקרפף שבתוך העיר.

ובסי' קנ"ו (בהשטמה לסי' שני"ח) כותב במכתב דשטחים שסביבות העיר בין שהן זרועין בין שהן בור אוסרין את העיר אלא דבאותן שסמוכין לעיר שהולכין בתוכן מצדד שדינים כחצר, וצ"ל דהא דהקיל בסי' פ"ט במגרש פנוי היינו דוקא כשנמצא בתוך העיר דאפ"ל דבסתמא נחשב לחלק מן העיר אבל בשטחים שמסביב לעיר ס"ל דא"א להחשיבם לחלק מן העיר אלא א"כ הולכים בתוכם [והא דהקיל כשהולכים בהם לכאורה הוא דוקא בשטח בור דאלו בשטח זרוע אף בתוך העיר דינו כקרפף, וצ"ע], ולפי זה יש לדון במגרש פנוי שהוקף ופרוץ ביותר מי' דהחמיר בו החזו"א גם כשהוא

ג) קרפיפות ומגרשי בניה

בריש סי' שני"ח נפסק דכל מקום שלא הוקף לדירה אם הוא יותר מבית סאתיים אסור לטלטל בתוכו כדין כרמלית, ואם הוא פרוץ לרה"י אוסר ג"כ את הרה"י כמבואר שם סעי' ט' וי'.

א) קרפיפות שבתוך העיר

בביאה"ל (שם סעי' ט' ד"ה אבל) מביא מכמה פוסקים דמצדדים דאין זרעים שבתוך העיר מבטלי להיקף דירה ולדידהו אין היכי תמצא שקרפף שבתוך העיר יפסול את העיר [ואף דכשהקרפף מוקף מחיצות בנפרד ס"ל לביאה"ל (שם) דאין להקל כיון דהמחיצות של העיר לא מועילות לו, נראה דכל שיש בהיקף של הקרפף פרצה יותר מי' שוב נצרך להיקף של העיר ואינו אוסר], ומביא שם דברי החכ"צ דבשעת הדחק שא"א לתקן שלא יכשלו בזה יש להקל, והחזו"א (סי' פ"ח ס"ק כ"ה) נוקט כדעת המחמירים [ועיין בחזו"א (הנדפס על הדף דף כג: במכתב) דס"ל דגם המקילים לא הקילו אלא כשמקום הזרעים היה משמש כחצר קודם שנזרע וגם אחרי שילקטו יוחזר להשתמש במקום זה, דהוא הנידון בתשובת דבר שמואל, אולם בשאר אחרונים משמע דהקילו בכל גווני].

גדורים עם פרצה יותר מִי אוסרים ואם הם שייכים לאדם פרטי צ"ע אף אם הם פרוצים [וכשבפועל הולכים שם צ"ע כנ"ל]. ואם יש שם דברים המעכבים להילוך אוסרים בכל גווני אלא א"כ מוקף בלי פירצות.

אולם בספר מחנה ישראל (סי' י"ד סעי' ט"ו אות ג') מביא בשם הגרני"ק שליט"א דמגרשי בניה כיון דעתידם להיות חלק מהעיר נחשבים כשימושי העיר ודינם כמקום שהוקף לדירה, ומשמיה דהגרי"ש (שליט"א) [זצ"ל] מביא כדכתבנו דדינו כקרפף [וכן עיין בהל' שבת בשבת (ה"ג פס"ג דין ס"ז) דכותב בפשיטות דמגרשי בניה שבתוך העיר שלא הולכים בהם דינם כקרפף].

ג) קרפף שארכו יותר מפי שניים מרחבו

עוד יש להעיר בדיני קרפפות דבסי' שנ"ח (סעי' א') נפסק דאם ארכו יותר משנים ברחבו אמה אחת דינו ככרמלית אף שאין בו יותר מבית סאתיים, ובמ"ב (שם ס"ק י"ב) ושעה"צ (ס"ק י"ד) מביא מהרבה פוסקים דהיינו דוקא כשיש בו עכ"פ בית סאתיים אבל בפחות מזה לא קפדינן בזה ולדידיה אין דין זה מצוי.

אולם בחזו"א (סי' פ"ט ס"ק י"א) מבואר דנוקט לעיקר דאף בפחות מבית

בתוך העיר דאפשר דהוא דוקא כשלא הולכים בתוכו אבל אם הולכים בתוכו אפשר דאף שמוקף בנפרד נחשב לחלק מן העיר, אולם יש לחלק דכל שמוקף בנפרד נידון כמקום בפני עצמו, וצ"ע. וכן יש לדון במגרש השייך לאדם פרטי דהחזו"א נשאר בזה בצ"ע, דאפשר דכשבפועל הולכים שם עדיף טפי ומותר.

ומהרב א"ר שליט"א שמענו הוראה מהגרני"ק שליט"א דכיון דיש מקילים בקרפף שבתוך העיר אפשר להקל כל שאין בו יותר מבית סאתיים לפי השיעור הגדול, ונראה דהורה כן כיון דס"ל לעיקר הדין כהשיעור הגדול. אולם לנוהגים מעיקר הדין כהשיעור הקטן צ"ע להקל בזה כשאפשר לתקן כיון דהביאה"ל סמך להקל רק כשאין אפשרות לתקן.

ב) מגרשי בניה שבתוך העיר

במגרשי בניה שבתוך העיר לשיטות דאין דין קרפף בתוך העיר גם כאן אין דינם כקרפף [ואם הם מוקפים בנפרד אינם אוסרים את שאר העיר], ולשיטות האוסרות בזה יש לדון אם דינם כמקום זרוע או כמקום פנוי, ונראה דתלוי אם יש שם דברים המעכבים להילוך או לא, דאם אין שם דברים המעכבים להילוך דינם כמגרש פנוי שבחזו"א סי' פ"ט דאם הם

מיי, דבכה"ג אינו מתבטל לשאר העיר בתוך העיר איכא דין קרפף נמצא דכל שיש מקום שגדלו בו קוצים או שיש בו דברים המעכבים לשימוש אם ארכו יותר מפי שנים ברחבו דינו ככרמלית ואוסר על שאר העיר, ולנוהגים כחזו"א יש להיזהר בזה [וצ"ע אם יש בזה איזה שיעור למטה דבפחות מזה ודאי אינו נחשב כקרפף או דכל מקום הכי קטן שיש כבר נאסר].

ד] צורת הפתח באלכסון

המ"ב (סי' שס"ב ס"ק ס"ו) מביא בשם הפמ"ג דאם קנה העליון מונח בשיפוע נחשב ג"כ כצורת הפתח, ובשעה"צ (שם ס"ק מ"ו) מביא דרעק"א מסתפק כשמונח הרבה בשיפוע, וטעמו מפורש בדבריו דבכה"ג אפשר דנחשב כפתחי שמאי, וכן מבואר בתשובת ברית אברהם (חאו"ח סי' ט"ז אות ה' מובא בדעת תורה סי' שס"ג סוף סעי' כ"ו) דבשיפוע הרבה פסול, ובדעת תורה (שם) כותב דלכתחילה צריך שתהיה ישרה לגמרי.

וע"ע במשכנות יעקב (סי' קכ"ג) דפוסק כדברי הריטב"א (דף יא:.) דצורת הפתח דהקנה העליון עשוי ככיפה גם בצידו החיצון פסולה, ובשעה"צ (שם ס"ק מ"ו) מביא בשמו דצריך להיזהר בזה [ואף דהרבה אחרונים פליגי על זה אבל פשטות השעה"צ דחושש לזה], ובחזו"א (סי' ע"א ס"ק א') פשיטא ליה דאם כה"ג פסול גם כשהקנה העליון מונח באלכסון פסול [אולם החזו"א גופיה ס"ל (שם ס"ק ג') דלהלכה כשר גם בכה"ג שהצד החיצוני עשוי ככיפה, וע"ע באבני נזר (או"ח סי'

סאתיים איתא לדין זה, ולדידיה דגם בתוך העיר איכא דין קרפף נמצא דכל שיש מקום שגדלו בו קוצים או שיש בו דברים המעכבים לשימוש אם ארכו יותר מפי שנים ברחבו דינו ככרמלית ואוסר על שאר העיר, ולנוהגים כחזו"א יש להיזהר בזה [וצ"ע אם יש בזה איזה שיעור למטה דבפחות מזה ודאי אינו נחשב כקרפף או דכל מקום הכי קטן שיש כבר נאסר].

אלא דבדף כד. מבואר דקרפף פחות מבית סאתיים שהוא מיעוט החצר מתבטל לחצר [ומובא במג"א (שם ס"ק י"ד), ואף דבשיטת הטושו"ע אין דין זה פשוט, ע"ש בתוס' שבת (ס"ק ל"ד) ומ"ב (ס"ק פ"ג) ושעה"צ (שם), מ"מ החזו"א (שם ס"ק כ"ד) פשיטא ליה דבכה"ג מתבטל, וע"ע בזה בשלום יהודה (סי' כח)], ולפי זה גם כאן כל שהוא פחות מב"ס מתבטל לעיר, אמנם יש לחלק דדוקא התם דקאי בקרפף שמותר לטלטל בתוכו מתבטל, אבל הכא דהוא קרפף שאסור לטלטל בתוכו חולק רשות לעצמו ואינו מתבטל, וצ"ע.

ואם נאמר דגם כאן מתבטל לרוב העיר, א"כ גם לפי החזו"א לא משכחת לה לאסור אלא בקרפף שארכו יותר מפי שנים ברחבו שמוקף בנפרד ופרוץ ביותר

דהשיעור בזה הוא ארבעים וחמש מעלות ואיהו מצדד דכבר במתלקט י' מתוך ד' נחשב הרבה, וצ"ע מה ענין השיעורים האלו לדין של פתחי שמאי [וכמובן דבכל עירוב מהודר מקפידים על השיעורים האלו ומקפידים ג"כ שלכתחילה יהיה הכי ישר שאפשר].

ודבר זה יכול להיות מצוי במעלות ומורדות, אולם ע"ש דדן דבכה"ג דהקנה העליון באלכסון מחמת שנוי המפלס ולא מחמת שנוי גובה הקנים שמכאן ומכאן אפשר דאינו נחשב כפתחי שמאי, ולפי הצד דנחשב כפתחי שמאי דומיא דצ"ה העשוי ככיפה לא מסתבר לחלק בזה, וצ"ע.

רס"ד) דמכשיר בעשוי באלכסון אולם גם איהו אזיל שם לשיטתיה דמפרש פירוש אחר בהא דעשאה ככיפה], ובמשכנות יעקב (שם) מבואר דטעם הפסול בזה הוא משום פתחי שמאי ולפי זה א"ש דהוא גופא הדין הנזכר בד' רעק"א דבכה"ג נחשב פתחי שמאי.

ויש לדון מה השיעור של אלכסון דבזה נידון כפתחי שמאי, ובפשוטו היה נראה דכיון דהפסול בפתחי שמאי הוא דאינו עשוי כדעבדי אינשי כל דהקנה העליון משופע הרבה באופן דנראה משונה כבר נכלל בזה דלא עבדי אינשי הכי, אולם עיין בספר נתיבות שבת (פ"י"ט הערה ס') דמביא שמועה מהגר"א קוטלר

סימן ב

בענין הדרים חוץ לעירוב אימתי הם אוסרים

דפוסלים את העירוב, ובאמת גם בזה נוקט הנו"ב (מ"ת או"ח סי' ל"ט בסוף התשובה) דאינו נחשב שיכולין לערב משום דמי יימר שירצו להקנות או להשכיר רשותם ולכן אינם אוסרים, אלא דהבית שלמה (חאו"ח סי' נ"ד) והחזו"א (סי' צ"ה ס"ק י"ח) פליגי עליה וכדבריהם הוא להדיא בתשובת המהריב"ל (ח"ג סי' ע"ד).

[וע"ע בביאה"ל (סי' שס"ד סע' א' ד"ה שאינה מעורבת) דמביא מהגר"א והפמ"ג דס"ל דאף במקום שיכולין לערב ולא עירבו אינם אוסרים על אחרים וכן משמע גם בחי' הגהות על הטור (סי' שצ"ב) בשם המהר"ח, ולדידהו נראה דכ"ש כשאינם מערבים מחמת שיש שם נכרי דאינם אוסרים, אולם דבריהם צ"ע מהא דמבואר ברשב"א ובריטב"א שם דהכל נקבע אם יכולין לערב או לא ולא בזה דמותרים בטילטול או לא, וכבר תמה עליהם בספר יתרון אור על המשניות (פ"ט מ"ב ע"ש בסוף דבריו), ויש שהביאו סמוכין לדבריהם מלשון הרא"ש (פ"ה סי' ט') דכתב וז"ל: כיון שאין החיצונים יכולים לטלטל במבוי לא אסרי על הפנימיים, עכ"ל,

ב' שכונות הסמוכות א' לשניה ובא' מהן דרים נכרים או מחללי שבת ועיקר יציאתם דרך השכונה המתוקנת וב' שכונות חלוקות שעובר ביניהן רחוב המשמש לשתייהם ביחד

בסי' שע"ח נפסק דרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ולפי זה יש לדון בכל ב' שכונות הסמוכות אחת לשניה דאחת מערבת כדין והשניה לא דהיא תאסור על השכונה המעורבת כדין כשיש לה דריסת הרגל עליה.

א) כשאין יכולים לערב ביחד

כשהשכונה שאינה מעורבת כדין אין לה היקף מחיצות מבואר ברשב"א וריטב"א (דף נ"ט) ובריב"ש (סי' רנ"ה) דאינה אוסרת משום דאין רגל האסורה במקומה אוסר אלא כשיכולה לערב ולא עירבה, וכן נפסק במ"ב (סי' שס"ג ס"ק קכ"ח) [וע"ע בתשובת רעק"א (סי' ל"ד בהשמטות)].

אולם הנידון כשהמחיצות של ב' שכונות הסמוכות מתוקנות אלא דבאחת מהן איכא נכרים או מחללי שבת

בריטב"א (דף נט:). מובא בבית מאיר (שם ריש סעי' ו').

ובשעה"צ (סי"ק כ"א) כותב בשם המג"א דהיינו דוקא כשדרך הרבים עוברת בתוכה, ומיישב בזה הא דבשו"ע סעי' ו' מבואר דאפילו באמצע מבוי מועיל מצבה דהיינו בכה"ג דאין דרך הרבים עובר בתוכה, אולם בביאה"ל ובמ"ב סעי' ו' לא מפרש דברי השו"ע כהמג"א אלא מפרש דמייירי רק בבין מבוי למבוי, ויש לדון אם הוא משום דפליג אדינא דמג"א וסי"ל דגם כשאין שם דרך הרבים לא מועיל מצבה באמצע מבוי או דלעולם מודה לדינא דמג"א אלא דסי"ל דדחוק לפרש כן בשו"ע.

ומהא דבשעה"צ שם ציין לדברי המחצית השקל דסי"ל לדינא כהמג"א, ובמחצה"ש שם כותב דאף שהדין אמת דחוק לפרש כן בדברי השו"ע, משמע דגם המ"ב סי"ל הכי, דאף דהדין אמת מ"מ דחוק ליישב כן הא דסעי' ו', דבפשוטו משמע דגם שם מייירי בכה"ג דרה"ר עובר בתוכו, ולכן לא ניחא ליה ליישב כן [ובאמת במג"א לא מוזכר להדיא דבא ליישב הסתירה בדברי השו"ע, אלא דהמחצה"ש הוא דפירש כן בדבריו].

ולמבואר כל הא דסי"ל לשו"ע דלא מועיל לחלק מבוי באמצעו בצורת הפתח

ומשמע דמיתלי תלי בהיתר טלטול. ויש לדחות בפשיטות דכוונתו שאין להם אפשרות לטלטל, ורחוק להמציא מחלוקת על סמך דיוק זה].

ב) איזה מחיצות מועילות לחלק ביניהם

בבית שלמה (שם) ובחזו"א (שם סי"ק י"ט) ובתשובת באר יצחק (חאו"ה סי' י"ז בהיתרו הראשון) סי"ל דגם ברגל האסורה במקומה איתא להיתרא המבואר בסי' שצ"ב סעי' ו' [שם קאי כשכל א' מותר במקומו דאינם יכולים לערב כל א' בנפרד אלא בתנאים מסויימים], ויש בזה ד' חלוקות, א' בין מבוי למבוי, ב' באמצע מבוי, ג' באמצע דרך הרבים, ד' בין מבוי לדרך הרבים.⁴

שיטת המ"ב דהשו"ע (סי' שצ"ב סעי' ד') פוסק דאין מערבין עיר של יחיד [וה"ה עיר של רבים שאין בה רה"ר, עיין חזו"א (סי' פ"ו סי"ק ט"ו)] באמצע מבוי אפילו במצבה (עי"ש סי"ק כ"ד וכ"ט ובביאה"ל סעי' ו' ד"ה זה שאמרנו), ומשמע שם (סי"ק כ"ד) דאפילו צורת הפתח לא מועיל דכותב דבעינן דוקא מחיצה, וכן מבואר

⁴ ובהאי סוגיא יש להאריך טובא, והבאנו כאן רק הדינים העולים מהמ"ב והחזו"א לענין התיקון בצורת הפתח.

הפתח, אולם בס"ק י"ט מבואר דיש לסמוך אשיתת הגר"א דמועיל צורת הפתח בכל גווני.

ובס"ק י' ס"ל דבאמצע מבוי שאינו דרך הרבים מועיל צורת הפתח אפילו אם יש להם רק פתח א' ויש להם דריסה א' על השני [וכן ס"ל להגר"ז ובית מאיר] ודלא כהמ"ב (ס"י שס"ג ס"ק ק"ל).

נמצא:

א. בין מבוי למבוי, לכו"ע מועיל צורת הפתח, ואפילו אם יש להם דריסת הרגל זה על זה.

ב. באמצע מבוי שאינו דרך הרבים, כשיש להם ב' פתחים, לכו"ע מועיל צורת הפתח, ואם יש להם רק פתח א', למ"ב אסור ולחזו"א מותר.

ג. באמצע דרך הרבים, אם יש להם רק פתח א' משותף, אסור, ואם יש להם ב' פתחים, בעיר של יחיד, למ"ב הוא מחלוקת שו"ע ורמ"א אי מועיל צורת הפתח לחלקו לרחבו, ובעיר של רבים נראה דלכו"ע מהני, ולחזו"א יש לסמוך אדברי הגר"א שמועיל צוה"פ בכל גווני.

ד. ובב' מבואות הפתוחות מב' צידי רה"ר מבואר בתוס' (דף נט. ד"ה כמאן) דאין המבואות מסתלקין מהרה"ר, והוא נכלל בדין של השו"ע בס"י שצ"ב (סע' ו') דלכו"ע

הוא דוקא בכה"ג דעובר בתוכו דרך הרבים אבל בסתם מבוי גם איהו מודה דאפשר לחלקו, והרמ"א פליג דגם במבוי שדרך הרבים עובר בתוכו אפשר לחלקו בצורת הפתח כל שמחלקו לרחבו ואיכא לכל א' פתח בפני עצמו.

ובשו"ע ס"י שס"ג (סע' ל"א) פוסק דאפשר לחלק מבוי לחצאין בצורת הפתח, ולמבואר היינו כשאין דרך הרבים עובר בתוכו או בכה"ג דהוי עיר של רבים שיש בתוכו רה"ר, וגם בכה"ג פוסק המ"ב (שם ס"ק ק"ל) דמועיל דוקא כשיש לכל א' פתח בפני עצמו דאין להם דריסת הרגל זה על זה.

ובין מבוי למבוי מבואר בס"י שצ"ב (סע' ד') ובמ"ב שם ס"ק כ"ו ובסע' ו' (שם) דמהני צורת הפתח, ובס"י שפ"ו (ס"ק י') מבואר דהיינו אפילו בכה"ג דיש להם דריסת הרגל זה על זה.

שיטת החזו"א (ס"י צ"ה ס"ק ב') דלשו"ע ורמ"א מועיל צורת הפתח בכל גווני, ובס"ק ג' מביא דגם לדעת הגר"א צורת הפתח מהני, ושם בס"ק ד' תמה על זה דבאמצע דרך הרבים משמע דלא מועיל צורת הפתח [לשיטת השו"ע דפוסק כל"ק אפילו כשמחלקו לרחבו, ולרמ"א דפוסק כל"ב דוקא לאורכו], ובס"ק י"א מביא ג"כ דלשאר אחרונים לא מועיל צורת

מסתפק דאף אם יש להם דריסת הרגל אינם אוסרים אם אין להם שם תשמישים, אולם לפי ב' הצדדים פשיטא ליה דתלוי אם דורס או משתמש שם בפועל].

ובשו"ע הרב (סי' שצ"ב סעי' ה') מחלק דבחצר הפתוחה למבוי שהוא נחשב רשותו בשווה לשאר חצירות הפתוחות לאותו מבוי אינו מותר אלא אי"כ מסתלקי לגמרי ולא דרסי שם כלל משא"כ במחלק מבוי לרחבו דכל חלק מהמבוי נחשב מקומו של הדרין שם אינם אוסרין בדריסת הרגל גרידא כל שאינם משתמשים שם דומיא דשתי חצרות דהפנימית אוסרת על החיצונה אלא כשמשתמשת בה כמבואר בסי' שפ"א ס"ב, [ולפי הבית שלמה והחזו"א שאני התם דאין להם יציאה אחרת]. וכעין זה מבואר ג"כ בבית מאיר (שם סעי' ו') דכל שחילקו המבוי שוב נחשב כבי מקומות דאן א' אוסר על השני בדריסת הרגל בעלמא.

ועיין ברשב"א וברא"ש ובריטב"א (דף ע"ט:) דמשמע דס"ל דבאחדא לדשא דריסת הרגל אינה אוסרת ותשמיש אוסר, וכשיטת הנו"ב והגר"ז, והחזו"א שם סומך על סתימת הרי"ף והרמב"ם שלא הזכירו איסור זה.

אין מחלקין דרך הרבים לאורכו, ולפי הגר"א נראה דגם בזה מועיל צורת הפתח.

ואי איכא למבוי שאוסר יציאה אחרת, יש לדון אי דינו שווה לסי' שפ"ה סעי' ד' וסי' שפ"ט דכשביתו פתוח למבוי ויש לו יציאה אחרת דוחין אותו לפתח השני, או דהכא שפתוח לדרך הרבים א"א כלל לסלקו [ואפשר דבזה דינו כלרחבו דפליגי בה השו"ע והרמ"א, ואינו מוכח].

ואף אם נאמר דדינו שווה לשם, עיין בחזו"א (סוף סי' פ"ו) דמסתפק במחלל שבת אי דוחין אותו דוקא כשגם היציאה השנייה פתוחה למבוי, או אף אם פתוח לחצר או בקעה, וה"נ י"ל דאפשר לדחותו רק אם יש יציאה שנייה לדרך הרבים.

ג) אם צריך שלא ישתמשו ולא יעברו דרכם
וכל ההיתר הנ"ל הוא רק לפי המבואר בבית שלמה (שם) ובחזו"א (שם ס"ק י"ז) דגם אם בפועל הרגל האסורה במקומה דורסת ומשתמשת במקום המעורב אינו אוסר עליהם כל שיש להם פיתחא אחרנא כיון דבכה"ג דינם רק כאורחים דאינם אוסרים, אולם הנו"ב (שם) ס"ל דכל שבפועל יש להם דריסת הרגל אוסרים עליהם [ע"ש דבשיטת השו"ע פשיטא ליה הכי ובשיטת הרמ"א

לקרפף אם נחשב ג"כ כרגל האסורה או לא].

וצ"ע מה נחשב תשמיש לענין זה, ובסיי שפי"א ס"ב דמוזכר שלא תשתמש ולא תעבור עליה אלא בשעה שצריך לצאת, משמע דכל שעוברת עליה שלא לצורך יציאה ג"כ אוסרת עליה ונחשב כתשמיש, וצ"ע.

ד) עוד בדברי האחרונים בזה

עוד היתר מצאנו בתשובת רעק"א (סיי ל"ד) דס"ל דדריסת הרגל אוסרת דוקא בבי חצירות זו לפנים מזו דכל עיקר דריסתם עליהם דרך החצר החיצונה והם דבוקים זה בזה משא"כ היכי דדר בעלמא רק דעובר דרכו בזה החצר כדי לילך ממנו למקום אחר, ולדידיה נראה דאם הם דבוקים ועיקר דרכם עליהם אוסרים אף כשיש להם פיתחא אחרינא [וכגון דהאי פיתחא לא משמשת להם כ"כ].

ובתשובת בית חינוך יהודא (סיי י'), מצוין בגליון רעק"א סי' שע"ח סעי' ג' ובשע"ת (שם) ג"כ ס"ל דאינו אסור אלא בכגון חצר פנימית וחיצונה דמוכרחים לצאת דרכם, אלא דאיהו מפרש טעמא דבכה"ג החצר החיצונה משועבדת לפנימית ונחשב מקומם ולפי זה הכל נקבע אם המקום שייך גם להם או לא.

ובשיטת המ"ב, עיין בסיי שפ"ו (ס"ק נ"ח ונ"ט) דלענין חצר הפתוחה למבוי משמע דס"ל דאינו מותר אלא א"כ לא דרסי שם כלל [ובחזו"א (שם ס"ק כ') באמת משיג עליו לפי שיטתו דדינם רק כאורחים], ובמ"ב שם (ס"ק י' ושע"צ ס"ק ט"ו) מבואר דמהני לחלק בין מבוי למבוי גם כשיש להם דריסת הרגל זה על זה, ואפשר דמחלק כנ"ל דשאני בזה דהמקום השני לא נחשב מקומם. והא דמבואר במ"ב (סיי שס"ג שם) דבדליכא ב' פתחים למבוי לא מהני בו שום תיקון, אפ"ל דכיון דאין בו פתח לכל צד ס"ל דכל המבוי נחשב מקומו של כולם. ולפי זה יש לדון כשיש לו ב' פתחים אם יהיה מותר גם כשבפועל יש להם דריסת הרגל זה על זה [ולא מוזכר בדבריו איסור תשמיש, אולם אפשר דסמך על הא דמבואר בסיי שפ"א סעי' ב'].

ואפשר דגם לפי הבית שלמה והחזו"א דאמרין דנעשו כאורחים היינו דוקא כשאין הבדל בין ב' הפתחים אבל כשפתח א' אינה כ"כ שימושית אפשר דבכה"ג גם הם יודו דא"א לדון אותם כאורחים כיון דעיקר דרכם דרך הפתח השניה, [עי' בחזו"א (סיי פ"ו סס"ק י"ט) דמסתפק בכה"ג דהפתח השני של החצר פתוחה

ה) דברים העולים

במציאות של היום, עיין בחזו"א (שם ס"ק י"א) דהרחובות שבתוך העיר דינם כמבוי, ואלו שבין עיר לעיר דינם כדרך הרבים [וכע"ז בבית מאיר], ועדיין יש לדון אם כל רחוב נידון כמבוי בפני עצמו, או דכל שכונה שיש לה שימושים המיוחדים לה נידון כמבוי א'.

נמצא:

א. בין שכונה לשכונה, נראה ודאי דדינו כבין מבוי למבוי דבזה מהני צורת הפתח לכו"ע, ואינם אוסרים אפילו אם יש להם דריסת הרגל זה על זה, אולם אם יש להם שם תשמישים, נחלקו האחרונים אם אוסרים עליהם או לא.

ב. באמצע רחוב שבתוך העיר, דינו כאמצע מבוי, דלפי המ"ב אינו מותר אלא א"כ יש להם יציאה אחרת, דאין להם דריסת הרגל זה על זה, וצ"ע אם צריך שבפועל לא יעברו שם. ואם אין להם יציאה אחרת, למ"ב אוסרים, ולחזו"א גם בזה מותר, אולם גם לדידה נראה דבכה"ג צריך שלא יהיה להם שימושים

במקום השני וכמבואר בסי' שפ"א סעי' ב'.

ג. בין רחוב לרחוב בתוך שכונה א', צ"ע אם דינו כבין מבוי למבוי או כאמצע מבוי.

ד. אם בין ב' שכונות עובר רחוב שמשמש לב' השכונות ביחד, אפשר דדינו כב' מבואות בב' צידי רה"ר, דאפילו צורת הפתח לא מועיל בין המבוי לדרך הרבים, לפי המ"ב, ולחזו"א גם בזה יש מקום לסמוך על הגר"א דלדידה נראה דמועיל בזה צורת הפתח. [ואם יש להם יציאה אחרת, עיין מה שכתבנו לעיל].

ה. אם מחלקים הרחוב הנ"ל לרחבו, דינו כדרך הרבים שמחלקים לרחבו, דבזה נחלקו השו"ע והרמ"א, לפי המ"ב, ועיין בזה לעיל.

וכל הנ"ל דוקא כשכל המחיצות מתקנות, דבלאו הכי אינם אוסרים על אחרים, וכנ"ל בריש הסימן.

סימן ג

הנחת העירוב בבית הכנסת או בבית

א) אי הא דסמכינן אשיתוף במקום עירוב מתיר לטלטל גם מבית לחצר

הנה בסי' שפ"ז השו"ע מביא ב' דעות אי סמכינן אשיתוף במקום עירוב להתיר לגמרי או רק כדי להתיר לטלטל מחצר לחצר ולעולם כדי לטלטל מבית לחצר בעינן עירוב, והאחרונים שם השיגו על הב"י דליתא לדעה שניה ולכו"ע סמכינן אשיתוף להתיר לגמרי, ובביאה"ל (שם ד"ה וי"א) כבר מביא דבריטב"א (דף עא) איתא להדיא כהדעה השניה של השו"ע.

ובד"מ (שם) משמע דגם איהו ס"ל דאיכא בזה מחלוקת [וכן מצאתי בחמד משה ומאמר מרדכי, וע"ע במ"ב (ס"ק י"א)], ולכן תמיה על הא דלא ראה מעולם שמניחים ג"כ עירוב חוץ מהשיתוף, ומיישב דגם לדעת המחמירים היינו דוקא ככה"ג שרק א' מבני החצר נותן לשיתוף דבזה איכא שיתוף בלי עירוב אבל בזה"ז שכל א' וא' נותן לשיתוף [ובפשוטו ה"ה אם א' מזכה לכולם] איכא בזה גם עירוב וגם שיתוף ביחד ולכן לכו"ע אין בזה צורך להניח עוד עירוב, וכן הוא ברמ"א שם.

א) הפקפוקים על עירוב שמונח בביהכ"נ

המנהג הקדום להניח העירוב בבית הכנסת, ובמהרי"ל חדשות (סי' ל"ח מובא בב"י קרוב לסוף סי' שס"ו) כבר מביא דהרבה גדולים ערערו על זה דאינו מקום דירין ומביא דהמהר"ם יישב המנהג אלא דלא נודע טעמו, ובד"מ (שם ס"ק א') מפרש הטעם דסומכינן אשיתוף במקום עירוב [ובמהרי"ל שם דוחה האי טעמא וס"ל דגם בתוך שיתוף אינו מועיל כיון דמחמת קדושתו אינו ראוי כלל לדירה, וע"ש עוד טעם לזה, אולם האחרונים נמשכו אחרי דברי הד"מ, וע"ע באבן העוזר ומור וקציעה דס"ל דכיון דאין צריך להניח העירוב דוקא בבית דירה אלא בבית הראוי לדירה, גם ביהכ"נ ראוי לדירה, וכבר מבואר במהרי"ל דאינו ראוי לדירה מחמת קדושתו, וכן ביארו הבית מאיר המ"ב והחזו"א, ומדבריהם ומדברי הד"מ וכל האחרונים דנמשכו אחריו כדלהלן מוכח נמי דלא ס"ל כאבן העוזר והמור וקציעה].

כמו שפסק בסי' שפ"ז דגם בכה"ג צריך להניחו דוקא בבית, וצ"ע.

והנה ע"ש בביאור הגר"א דציין על דברי הרמ"א דהמנהג להניח בביהכ"נ אתיא כ"י"א שבהג"ה בסי' שפ"ז, והי"א שם ס"ל דשיתוף מועיל במקום עירוב גם כשמשתתפים ב"ן, ומשמע דס"ל לגר"א דרק ל"י"א הזה דמצאנו שמועיל שיתוף במקום עירוב גם בכה"ג דלא היה מועיל לעירוב גרידא אמרינן דאיכא סברא של מגו, אבל לשיטות דשיתוף מועיל במקום עירוב רק כשמשתתפים בפת לא אמרינן מגו ולדידהו לא מועיל הא דמניחים השיתוף בביהכ"נ, ואפשר דהוא הטעם להא דמבואר במעשה רב (סי' קמ"ד) דאין לסמוך אעירוב שבביהכ"נ, וע"ש במפרשים עוד טעמים לזה [והא דבסוף סי' שפ"ז ציין לדברי הטי"ז דלכו"ע מועיל השיתוף בפת במקום עירוב ולכן סמכינן אעירוב שבביהכ"נ צ"ל דכוונתו רק לאפוקי מהדעה שניה שם בשו"ע, וכנ"ל].

אולם הא דס"ל לגר"א דאם בעינן שיתוף דוקא בפת כדי לסמוך עליו לשם עירוב ה"ה דא"א לסמוך עליו כשמונח בחצר, הנה מוכח בתוס' (שם ד"ה בפת) דלא כדבריו, דהרי אינהו ס"ל דעירוב לא מועיל בחצר ושיתוף לא מועיל בבית ובהכרח דהא דשיתוף מועיל לעירוב

ובלבד (שם מובא במ"ב ס"ק י"ב) מקשה על הרמ"א וס"ל דלמחמירים גם בכה"ג דגובין מכל א' וא' צריכים להניח גם עירוב, ומיישב דע"כ מנהגנו אתי כדעה קמייטא דסמכינן אשיתוף במקום עירוב כדי להתיר לגמרי, וכן הוא בט"ז מג"א גר"א א"ר גר"ז ועוד [אלא דאינהו ס"ל דליתא כלל לדעה שניה שמחמירה בזה], ובמ"ב (שם) מסיק בשם הריטב"א דיותר טוב לומר להדיא שמניחו גם לשם שיתוף דבזה יוצא אליבא דכו"ע, וכבר תמה עליו בחזו"א (סי' צ' ס"ק י"ז) דבכה"ג שמניחים בביהכ"נ אין שום תועלת בדבריו כיון דס"ס אינו ראוי לעירוב.

ב) אי הא דסומכינן אשיתוף במקום עירוב מהני כשמונח בחצר

במ"ב (שם ס"ק ו') מביא מהרשב"א והריטב"א דגם אי סמכינן אשיתוף במקום עירוב היינו דוקא כשהוא מונח בבית שבחצר אבל אם הוא מונח בחצר לא מהני לעירוב, ולפי זה צ"ע על הא דמניחין העירוב בביהכ"נ כיון דאינו בית דירה ואף אי משמש לשיתוף אינו יכול להועיל לעירוב.

ובביאה"ל (סי' שס"ו סעי' ג' ד"ה וני"ל הטעם) מביא מהגר"א והפמ"ג דמועיל מדין מגו דמהני לשתף החצירות מהני נמי להתיר הבתים, ולכאורה הוא דלא

דכשיש לכולם חלק בשיתוף גם אינהו מודו דמותר והלבוש חולק, ולהלכה כל גדולי האחרונים נקטו כהדעה א' שבשו"ע, ולשיטת המ"ב אי מניח להדיא לשם שיתוף ולשם עירוב יוצא אליבא דכו"ע, ב' דנחלקו הראשונים אי מועיל שיתוף במקום עירוב בכה"ג דאינו מונח בבית. וע"ע במפרשים על המעשה רב שם.

ב] המעלות בעירוב המונח בביהכ"נ

א) שלא תשתכח תורת עירוב

ע"י במהרי"ל שם דהוקשה לו שלא יניחו העירוב בבית הכנסת, דבזה משתכח תורת עירוב מהתינוקות, וכן מפרש הלבוש (סי' שפ"ז) דכיון דמבואר ברמב"ם דהא דמועיל שיתוף בפת גם במקום עירוב הוא משום שהתינוקות מכירין בפת ובזה לא חיישינן שתשתכח תורת עירוב לכן מניחים דוקא בביהכ"נ לפרסם הדבר לכל שעשינו בו שיתוף מבואות וישמעו גם התינוקות ולא ישתכח מהם תורת עירוב, וכן הוא בגר"ז (שם) ובשו"ת גינת וורדים (ח"ג סי' כ"ב) ובשו"ת מקור ברוך למהר"ב ויזל (סי' ז').

ב) שהעירוב לא יפסל מחמת הכהנים

בפמ"ג (משב"ז סוף סי' שס"ו וסי' שפ"ז) ס"ק ב' (ב) כותב עוד טעם דאי איכא מת בבית שמניחים בו העירוב בביה"ש הכהנים

מיירי בכה"ג שמונח בחצר דאם לא כן לא היה נחשב לשיתוף [וכן הביא להוכיח בכף החיים (סי' שפ"ז) ס"ק יז], ואפ"ה איכא חילוק בגמ' בין אם עשה שיתוף בפת או בין, אלא דלהלכה ס"ל לרוב הראשונים דלא צריכין להניח השיתוף דוקא בחצר וכמבואר בביאה"ל (סי' שפ"ו) סעי' א' ד"ה וא"צ) ולדידהו ליתא להוכחה הנ"ל.

וע"ע בחזו"א (סי' צ' ס"ק ט"ז) ובכף החיים (שם) דכותבים דגם מדעת הרמב"ם משמע דסמכינן אשיתוף במקום עירוב אף כשהוא מונח בחצר, והיינו מדסתם ולא הצריך בכה"ג להניחו דוקא בבית, והרי שיטת הרמב"ם דסמכינן אשיתוף במקום עירוב דוקא כששתפו בפת ומוכח דס"ל דיש לחלק בזה ודלא כמשמעות הגר"א, אולם המ"ב הביא דעת הרשב"א והריטב"א דצריך להניחו דוקא בבית אדברי השו"ע שהם דברי הרמב"ם ומשמע דס"ל דגם הרמב"ם יכול לסבור כן, [וע"ע בחזו"א (שם) דמשמע דס"ל דגם לפי הריטב"א מועיל להניח בחצר].

ג) סיכום

נמצא דבהנחת העירוב בביהכ"נ איכא ב' חסרונות, א' לדעה שניה בשו"ע סי' שפ"ז דלא מועיל שיתוף להתיר להוציא מהבתים לחצרות [אלא דהרמ"א ס"ל

הסכימו לדבריו⁵, וכן ס"ל בשו"ת שערי דעה (סי' קצ"ט), וגם בשערי תשובה (סוף סי' שס"ה) הביא את דברי האבן העוזר.

אולם יש לדון בדבריו, א. הא דס"ל דקיי"ל כרש"י עיין בביאה"ל סי' שע"ו (סע' ג' ד"ה וביניהם) דמשמע דנוקט לעיקר כשיטת התוס' דאין איסור, אלא דבסי' ש"ע (סי' ק"א) סתם כדעת רש"י כדמתבאר מדברי השעה"צ (שם סי' ק"א), וצ"ע. ויש שהביאו ראייה דפוסק כשיטת רש"י מהא דכתב שם סק"ד דסוכת החג בחג לא חשיבא דירה לאסור, ואפ"ה בסי' תרל"ד סק"ח פסק דאסור להוציא מסוכה לסוכה כשלא עירבו ביחד, אולם אין זה נכון, דבשעה"צ (סי' ש"ע סק"ג) מקשה על האי דינא דסוכת החג אינה אוסרת, מהא דאיתא בסי' שס"ו ס"ב דיושבי אוהלים אסורים לטלטל מאהל לאהל, ומבואר דמשהו טלטול מאהל לאהל להא דסוכה אינה אוסרת.

ובדעת החזו"א עיין בשונה הלכות (סי' שע"ו סע' ה') דאף דבסימנים הראשונים נקט כרש"י בסימנים האחרונים נראה דחזר בו ונקט לעיקר כשיטת התוס'.

אוסרים כיון שאינם יכולים ליקח העירוב ואפשר דלכן מניחין דוקא בביהכ"נ [והיינו דלא מצוי שם מתים], אולם בדעת תורה (סי' שס"ו סע' ג') מביא מתשובת מנחת יהודא דמשיג על הפמ"ג וכותב ג' טעמים דגם אם יש מת בבית מועיל העירוב ואין הכהנים אוסרים, ע"ש.

ג) להתיר הטלטול גם מביהכ"נ לרחוב

עוד טעם מצאנו באבן העוזר (סי' שס"ו), דהרי פליגי רש"י ותוס' (דף עד. ופה.) אי דירה בלא בעלים דלא צריכה להשתתף בעירוב מותר להוציא ממנה לחצר וס"ל להלכה כרש"י דאסור, ובחזו"מ (סי' צ"ז סע"י כ"ג) מבואר דביהכ"נ כל א' קונה מקומו וא"כ אסור להוציא מהביהכ"נ לחצר בלי עירוב, וכיון שהרבה מבעלים אשר להם מקומות בביהכ"נ אשר אין דרים בעיר כל השנה ואינם בכלל העירוב אסור להוציא ממקומם לחצר [וממילא גם משאר הביהכ"נ כיון דפרוץ לאותו מקום], ולכן מניחים את העירוב בביהכ"נ דקיי"ל דבית שמניחים בו העירוב אינה צריכה לתת בעירוב וע"י זה שפיר מותר להוציא מהביהכ"נ לשאר העיר דאינם צריכים להיות בכלל העירוב, ובשו"ת מנחת יהודא (סי' ל"ד) ומהר"ם שי"ק (סי' קע"ו) ובאור שמח (פ"א מהל' עירובין הל' י"ח)

⁵ ועיי"ש דמהאי טעמא מפרשי הא דנהגו להניח העירוב בכל הבתי כנסיות של העיר, ועיין בזה לעיל בסי' ב' אות א' סק"א.

ומפרש דכוונת המ"ב מדין שיתוף, ולפי זה יש לדון בשיתוף שמועיל גם במקום עירוב מה הדין.

והנה באבן העוזר מבואר דאין להם חלק בעירוב כיון שאינם אוסרים על שאר העיר, ויש להסתפק אם כוונתו דכיון שאינם אוסרים אינם יכולים להצטרף לעירוב [והמ"ב איירי כשאוסר על שאר העיר] או דכיון שאינם אוסרים מן הסתם לא מצרפים אותם בעירוב, ואם כהצד השני יש תקנה לזכות להם העירוב להדיא אי אמרינן דמועיל שיתוף במקום עירוב גם כשאינם דרים בעיר.

ומצאתי בדעת תורה דפליג על האבן העוזר מכיון דלב ב"ד מתנה לזכות חלק בעירוב גם לאותם שדרים בכפרים, ומבואר דס"ל דשייך לזכות להם חלק בעירוב, והגאון המגיה שם תמה עליו דבפשוטו משמע באבן העוזר דא"א כלל לערב עליהם, עיי"ש. אולם בדעת תורה גופא מסיק דלשיטת המג"א והט"ז כל שדר מחוץ להיקף מחיצות א"א לערב עליו. [והאבן העוזר גופיה בסי' שס"ה מצדד להקל בדין זה].

ובמ"ב (סי' שס"ו ס"ק ל') סתם כדעת המג"א דמותר להוציא מביהכ"נ לחצר גם בלי עירוב ולא הביא דברי האבן

[ובבית מאיר (סי' שע"א ס"א) מבואר דחושש לשיטת רש"י].

ב. בהא דנקט דיש בעלות על מקומות ביהכ"נ ע"ש בדעת תורה דמביא מהשואל ומשיב דס"ל דאין בעלות, אולם ע"ש דמפשטות הפוסקים משמע דיש בעלות [ובזה"ז עיין בהמשך].

ג. בהא דס"ל דכל שיש בעלות איכא איסור הוצאה לשיטת רש"י, החזו"א (סי' פ"ו ס"ק י"ח וסי' צ"ד ס"ק א') ס"ל דגם לרש"י דוקא מקום שימוש דמעמיד שם חפציו אוסר [אלא דלא נחשב דירה כיון שאין בו שימוש בפיתא ולינה], ולדידיה אם אינו מגיע לביהכ"נ אין כאן שימוש כדי לאסור ואם הוא מגיע לביהכ"נ אלא דאינו בכלל העירוב כגון שדר מחוץ למחיצות יש לדון אם נחשב שימוש כדי לאסור לשיטת רש"י, ואם גם הספסל גופא קנוי לו נראה דגם לדידיה אסור בכל גווני, אלא דלדידיה כשאינו נמצא שם אם האחרים משתמשים במקומו י"ל דאז נחשב מקומם לאותו שבת ושוב ליכא איסורא.

ד. עוד יש לדון דאף דאינו דר בעיר אפשר לזכות לו חלק בעירוב וכדמשמע במ"ב (סי' שע"א ס"ק ט' וט"ו), אולם בשונה הלכות (שם בהשמטות) מביא מהחזו"א דודאי א"א לערב רק למי שדר שם

וגם עירוב, ובגינת וורדים (ח"ג סי' כ"ב) גם מבואר להניח בביהכ"נ, ובבן איש חי (שנה שניה פרשת פנחס אות י"ב) מבואר דגם היה מנהגם להניח העירוב בביהכ"נ [אולם אפשר דחוץ מזה היו עושים גם עירוב חצירות], וכן הוא גם בכף החיים (שם סי' ק"י), וכן הוא בקיצור שו"ע להגרר"ב טולידנו (סי' רכ"ז סעי' כ"א).

ואחרי דנהגו כן בכל הדורות ואיכא מעלות לכאן ולכאן קשה לבטל המנהג, ועיין בשו"ת דברי חיים (הנוספות סי' ב') דברים חריפים בזה, וגם אם רוצים להחמיר נראה דראוי להוסיף וחוף מהשיתוף שבביהכ"נ להניח גם עירוב בבית דירה וכמו שנהגו אז בירושלים ובצפת כמובא בברכי יוסף, דבזה אין שום חיסרון, ואפשר דאין בזה אפילו שינוי מנהג, [עי' במ"ב (סי' שס"ח סי' כ"א) דהרוצה לעשות על הצד היותר טוב יערב משלו בכל ערב שבת חוץ מהעירוב של בית הכנסת, ואם עושה תנאי שיועיל לשיתוף או לעירוב כפי מה שצריך, נמצא דיוצא בזה לפי כל הדעות].

אבל אם מבטלים לגמרי מלהניח בביהכ"נ איכא בזה הפסד וכדהבאנו מהאחרונים דאיכא כמה מעלות בהנחת העירוב בביהכ"נ, [וגם הטעם של האבן העוזר אף דהשתא לא מצוי ביהכ"נ

העוזר שהשיג על המג"א, ומשמע דלא ס"ל כוותיה.

ד) שלא יהיה מקפיד על מקום עירוב

עוד טעם מצאנו בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סוף סי' קע"ה) דכמו שצריך שלא יקפידו על עירובן ה"נ צריך שלא יקפיד אם יכנסו לבית שמונח בו העירוב ולכן מניחים דוקא בביהכ"נ, דאילו בבית פרטי מן הסתם הוא מקפיד אם יכנסו אצלו.

ג] מסקנת הדברים

מזמן הרמ"א מובא בכל הפוסקים דהמנהג להניח בביהכ"נ, בלבוש ט"ז מג"א נחלת צבי תוספת שבת גר"ז פמ"ג (סי' שפ"ז) בב"ח (סי' שפ"ו) באבן העוזר ומור וקציעה (סי' שס"ו), וכן הוא בתשובת חכם צבי (סי' קי"א קי"ב) ובנו"ב (מ"ת סי' מ'), וכן בחיי אדם (כלל ע"ב סי' א') ובקיצור שו"ע (סי' צ"ד סעי' כ"ד) ובערוך השלחן (סוף סי' שפ"ז) וכן מסיק החזו"א (סי' צ' סי' ט"ז), ורק במעשה רב מצאנו שאין לסמוך על העירוב שבבית הכנסת אולם גם שם אפשר דהוא מטעמים אחרים, ע"ש ובמפרשים שם, וגם אצל הספרדים הברכ"י (שם) מביא מהמהריק"ש דהמנהג במצרים להניח בביהכ"נ אלא דבירושלים וצפת מביא דהמנהג לעשות גם שיתוף

לשותפין מ"מ הרי הוא משועבד להקדש והוי כהשכירו להקדש, ולפי דבריו יש לדון אם שייך בו שאלת מקום לאדם פרטי, ועדיין צריך לדון בגדר המדויק מה נחשב מקום שקנוי לו, ועוד דבזה מפסידים את שיטת התוס' דס"ל דלא מועיל להניח שיתוף בבית דירה, ואף דבביאה"ל (סי' שפ"ו סעי' א' ד"ה וא"צ) מבואר דלא קיי"ל כוותיהו מ"מ אחרי דהמנהג להניח בביהכ"נ דבזה יוצאים גם שיטתייהו קשה לשנות כדי להרויח שיטות אחרות דגם לא קיי"ל כוותיהו.

שמוכרים מקומות מ"מ איכא בתי כנסיות פרטיים דשייך הטעם של האבן העוזר כשהבעה"ב לא נמצא, ואף אם אינו ממש ביהכ"נ פרטי לפעמים איכא כמה מקומות ששייכים לאחראים והם קנויים או שאולים להם. (יעוין באגודה (מובא במג"א סוף סי' קנ"ד) דמבואר דחצר ביהכ"נ דינו כחצר הקדש לענין קנינים, ובקצוה"ח (סי' ר' ס"ק א') משיג עליו דבכמה דוכתי מבואר דביהכ"נ דינו כחצר השותפין, והיינו דלדידה קדושת ביהכ"נ הוא רק דין ולא רשות ממון, ובנתה"מ (שם בפתיחה) מיישב דאף שהוא קנוי

הנה בביהכ"נ בשכונת רמת אלחנן בב"ב נוהגים ע"פ הוראת המרא דאתרא הגר"י זילברשטיין שליט"א להניח העירוב בבית פרטי ולא בבית הכנסת, והציעו הדברים הנ"ל לפניו, וזו תשובתו:

מכתבו הגיעני בענין מקום הנחת העירוב, והנה למעשה יש לדעת שגם בדורות עברו, היו מקומות שלא הניחו את העירוב בבית הכנסת אלא בבית הרב, [וכמבואר בלקט יושר (או"ח עמוד סז ענין ב), ובמהרי"ל עצמו (סי' ל"ח) הביא שיש שנהגו להניח בבית מכח העיקולי ופשוטי שיש בהנחת העירוב בבית הכנסת, ויעוין קובץ שערי תורה (ה"ח קונטרס י' עמ' פ"א) שכן נהוג בלאדיז], ואין זה הלכה למשה מסיני.

ולמעשה בימינו המנהג התפשט בהרבה מקומות להניח העירוב דוקא בבית הרב, מכמה טעמים, א. מכל הטעמים שהזכרתם במכתבכם שיש הרבה עיקולי ופשוטי בהנחת העירוב בבית הכנסת, וביותר בימינו שלא שכיחי אורחים כלל וכלל בבית הכנסת, ואדרבה אורח שיחליט להתארח בבית הכנסת ל"זר יחשב". ב. שכיח תולעים ועיפוש בעירוב, ובהנחה בבית הרב יש אפשרות לרב להניח העירוב במקרה, וכן הרב יוכל להשיג עליו שלא התקלקל, משא"כ בבית הכנסת, שאפילו אם יש מקרה, הוא נגיש לכל ועלול לאבר, לא

תמיד הוא עובד, ובלאו הכי עיקר המעלה של הנחת עירוב בבית הכנסת הוא שיהיה נראה לכל, ואם מונח במקרה אינו נראה. ג. ברוב המקומות בימינו בכל עיר ישנם הרבה בתי כנסיות של קהילות שונות, ואין בית כנסת מרכזי של כל העיר שכל אנשי העיר נגררים אחריו, או שבאים לשם, ואם כן בלאו הכי העירוב לא יראה לרוב העיר, וכן עלול להיות מחלוקת באיזה מקום יניחו העירוב.

מטעמים אלו ומעוד טעמים, אולי התפשט המנהג כיום להניח העירוב בבית הרב או בבית הממונה על העירוב.

בברכת התורה

יצחק זילברשטיין

לאחר הנכתב לעיל שלח הרה"ג רא"מ שליט"א לדון עוד בדברים

בס"ד, ערש"ק פר' אחו"ק ט' אייר תשע"ג

לכבוד הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

אחרי מבוא הברכה והשלום!

בראשית הדברים אבוא להודות להרב שליט"א על שניאות להאיר את עינינו בענין הנחת מקום העירוב. ולגופו של ענין אחלה פני הרב שליט"א לברר בזה עוד כמה נקודות.

ראינו דברי השערי תורה ושם כתב ג' טעמים אמאי לא אהני הנחת העירוב בביהכ"נ. א. דלא דרו בהיקף מחיצות דבית הכנסת, ב. חששו שמא נתעפשה הפת, ג. דביהכ"נ לא הוי מקום דיורין.

הנה טעם א' לא שייך בזמנינו בדרך כלל. [ואף כשמונח בבית הרב צריך להקפיד על כך].

טעם ב' וטעם ג' הזכיר גם הרב שליט"א [באות ב' ואות א'], הנה לטעם ב' יש עצה לעשות כמו שעשו בזמן חז"ל דהניחו גם עירוב חצירות וגם שיתוף מבואות ובבית הרב יניחו העירוב במקרה ובבית הכנסת יניחו השיתוף במקום גלוי כדי שיהיה היכר וכמ"ש המהרי"ל, [ואיהו גופיה נראה בדבריו דאע"פ ששינו להניח בבית מ"מ הוה ניחא ליה

שיחזרו ויניחו בביהכ"נ, ואף דבדידה לא הוי אלא עירוב ולא שיתוף כמבואר שם בדבריו], ובזה יצאו ידי חובת כולם ואין בזה שום פקפוק.

ומנהג זה כבר הובא במ"ב סי' שס"ח סק"א ובבה"ל סי' שס"ו ד"ה מברך, דהביא דברי האחרונים שלא לסמוך על העירוב בביהכ"נ והיינו לפי דייטכן דנתעפש כדכתב הט"ז סי' שס"ח סק"ד ולהכי עדיף לערב גם בביתו ולזכות לכל בני העיר, ולא אסיק אדעתיה למימר דבכה"ג שוב אין צורך בפת שבביהכ"נ.

ומש"כ השערי תורה בטעם ג', הנה בדרכי משה כתב דאהני משום שיתוף ולא משום עירוב וכיון שכן לא בעינן כלל דלהוי בית דירה אלא דהאבן העוזר כתב דמ"מ ראוי נמי לדירון והבית מאיר דחאו וכן נראה מכל האחרונים דדנו דמהני משום שיתוף.

ואי מניחים גם בבית הכנסת וגם בבית הרב הרי ודאי אתי שפיר לדברי כולם ולא בעינן כלל דלהוי בית דירה ולא משום שיתוף במקום עירוב אתינן עלה.

מש"כ הרב שליט"א באות ג' דאין לנו ביהכ"נ מרכזי להניח וכו', הנה כך העיר בתשובות מקור ברוך סי' ז' וכתב דאפשר להניח בכל הבתי כנסיות, וכ"כ בכמה אחרונים בבית מאיר סי' שס"ו סק"ד ובבית שלמה חיו"ד ח"ב סו"ס קמ"א, ובמהר"ם שיק סי' קע"ו-קפ"א ובאור שמח פ"א מהלכות עירובין הלי"ח ובספר קובץ שם ובמנחת יהודה או"ח סי' ל"ד ובדברי מלכאל ח"ג סי' ט', [רוב אחרונים אלו הובאו בדעת תורה סי' שס"ו ומשמע נמי דס"ל כותייהו], וכן מבואר בחזו"א סי' צ' סק"ח. ולמבואר שם במהר"ם שיק ובמנחת יהודה ובאור שמח הרי אדרבה צריך להניח בכל בית כנסת, וטעמייהו דחששו לדברי האבן העוזר [המוזכר בפנים] דאסור להוציא מביהכ"נ דיש בו קנין לאיש אף שאינו דר שם, ולהכי אי מונח שם הפת הרי אין צריך לזכות לו, ודבר זה מצוי גם בזמנינו, ולדבריהם אסור להוציא מביהכ"נ אא"כ יניחו בו הפת.

ואף דהחכם צבי סי' קי"ב ס"ל דהוי חולק את עירובו, מ"מ ס"ל לאחרונים הנ"ל דכיון דבכל ביהכ"נ זיכו לכל בני העיר תו לית לן בה, ובתשובות בית שלמה כתב דבכה"ג אף החכם צבי יודה וכן משמע במ"ב סי' שס"ו סק"ג דהביא דברי החכ"צ רק באופן דזיכה לכל בני העיר ואח"כ חילק לכל הבתי כנסיות.

וא"כ אף דאין בידינו להורות לכל בית כנסת ובית כנסת להניח העירוב, מ"מ לכא' כל מה שתחת ידינו לעשות הרי עדיף להשתדל ולהניח בבית כנסת דבזה יוצאים ידי חובת כולם

בלא שום פקפוק, ובודאי אין בזה מוציא לעז על דורות הראשונים דאדרבה זה היה המנהג הפשוט בדורות הקודמים דהניחו הפת בבית הכנסת.

וזו תשובת הגאון שליט"א

לכבוד הרב המצויין א. מ. שליט"א

מכתבך היקר הגיעני ובו דברים נפלאים, אך מה שהלב חומד הזמן עושק, וכידוע, שמה שנהגו גדולי זמנינו הוא מנהג, ואין צריך לשנותו, והיות וגדולי הדורות האחרונים לא שינו המנהג, ובפרט שהמנהג של עכשיו הוא ראוי יותר, אין לנו לשנותו מחדש.

ובפרט שבעם ישראל יש סולם דרגות, ויש דברים חשובים שהם מעיקר הדין, שבהם כתבו הפוסקים שמי שאינו נוהג כן יש למחות בידו, ויש דברים שאיך שנוהגים זה טוב, ותמיד בכל מצב ובכל זמן, יש לחתור למה לא למחות ולמה לא לשנות, ורק באופנים שכתבו הפוסקים שיש להעיר ויש למחות, יש לעשות כן.

בברכה מרובה

יצחק זילברשטיין

סימן ד

לערב ע"ח אחרי שחלק מאנשי העיר כבר קיבלו שבת

ובעצי אלמוגים (שם ס"ק ה') מפרש דלא מהני ע"ח באמצע שבת כיון דענינו של העירוב הוא לקבוע שם דירתו ואין אדם משנה דירתו באמצע שבת.

ובר' יונתן (דף כא: מדפי הרי"ף במתניי) מפרש דכיון דאית ביה מעשה אסור לעשותו תחילה בשבת, ומשמע דס"ל דאין זה חיסרון בזמן של העירוב אלא דאיכא איסור לעשות ע"ח בשבת [ולענין בדיעבד, עיין בסוף ס"ק ב'].

ועיין ברש"י ביצה (דף טז: ד"ה לא ע"ח) דבהנחת העירוב איכא איסור דנראה כמתקן, אולם בתוס' (שם דף יז: ד"ה מאי טעמא ועירובין דף לח: ד"ה ור"א וד"ה משום) מבואר דבע"ח ליכא איסור קנין בשבת דהרי הם מתירים להניח ע"ח מיו"ט לשבת אם אין בזה איסור הכנה [ובמ"ב (ס"י שצ"ג ס"ק א') העתיק כפרש"י], ולשיטת התוס' א"א לפרש דהא דאין מניחים ע"ח באמצע שבת הוא משום דאיכא בזה איסור, ולדידהו בהכרח לומר דבאמצע שבת כבר לא נחשב זמנו וכדפירש העצי אלמוגים, וגם לשיטת רש"י דאיכא איסור שבות בהנחת הע"ח אפ"ל

הנה נהגו ע"פ המבואר בריטב"א עירובין (דף נט.) לערב ע"ח רק אחרי שתיקנו כל המחיצות [הובא בדעת תורה (ס"י שס"ו סעי' ג')⁶, ולפי זה מצוי דאנשים כבר קבלו שבת לפני עשיית העירוב, ועיין בשו"ת הר צבי או"ח (ח"ב ס"י ט"ו) דמביא דהרב מראדין הגר"ס קופשטיין העיר דלמבואר בסי' שצ"ג דצריך להקדים ע"ח לפני קבלת שבת צריך להקדימו לפני הדלקת הנרות של הנשים, והח"ח אמר לו שזו היא הערה חזקה, ובעז"ה נבוא לדון בדברים.

א [לערב ע"ח באמצע שבת

בב"י (סוף ס"י שס"ו) מביא שבלי הלקט בשם הגאון דאפשר לערב גם באמצע שבת והשבלי הלקט משיג עליו מהסוגיא דדף סז: דמבואר דא"א לערב באמצע שבת, וכן מבואר בכמה דוכתי דבאמצע שבת לא היה להם אפשרות לתקן ע"ח, והב"י מסיים דדברים פשוטים הם⁷.

⁶ ועיין בסוף הסימן מה הדין בכה"ג דיעשו עירוב לפני תיקון המחיצות.

⁷ ובישוב דברי הגאון עיין בדעת תורה (ס"י שס"ו סט"ו).

להקל, [וגם בקבלה של ציבור מבואר בביאה"ל דיש להקל בדאיכא עוד צירוף].

אולם יש לדון לפי הא דביארנו בס"ק א' דבאמצע שבת אינו נחשב כלל זמן העירוב דאפשר דה"ה דמשקיבל שבת לפי האי שיטה דנחשב כבר כשבת דשוב אינו נחשב זמן העירוב [נממילא אפשר דלא יהיה בזה שבות כיון דאין בזה הנחת עירוב, ואינו מוכרח], וצ"ע.

ועיין בריטב"א עירובין (דף ל: ד"ה ובי"ש) לענין עירובי תחומין דביוה"כ דאיכא איסור אכילה בזמן התוספת ס"ל דהעירוב חל לפני זמן התוספת, ומשמע דבשאר שבתות דליכא איסור אכילה בזמן התוספת אין העירוב חל רק אחרי זמן התוספת, וכן הבין בדבריו בח"י הבית מאיר שם, ומבואר לכאורה דאף אחרי זמן התוספת אינו נחשב כאמצע שבת, ומסתבר דהדין כן גם לענין עירובי חצירות.

אולם לנ"ל יהיה מבואר מדברי הריטב"א דאף אם עשו עירוב לפני זמן התוספת מ"מ אינו חל רק בכניסת עיקר השבת, וא"כ יהיה אסור לטלטל בזמן התוספת, ולא יתכן לומר כן. ובהכרח לומר דכבר לפני זה קיים ההיתר של העירוב, וכל הנידון בריטב"א רק לזמן שבו נקבע העירוב לכל השבת, דגם אם

דבאמצע שבת איכא עוד חסרון דאינו נחשב כלל זמנו [וע"ע בזה באבן האזל סוף הלי שבת].

ב] להניח ע"ח אחרי קבלת שבת

בשבת (דף לד.) מבואר דמניחים ע"ח בבין השמשות, ובכסף משנה (פכ"ד מהלי שבת ה"י) מביא בשם ר' אברהם בן הרמב"ם דמוכיח מזה דמתירים שבות בבין השמשות כשנטרד ונחפז. ומבואר דאיכא רבותא בזה שהתירו שבות בין השמשות וכן מובא בביאה"ל (סי' רס"א סעי' א' ד"ה עירובי חצירות), וזהו כשיטת רש"י דאיכא איסור שבות בהנחת העירוב, ולשיטת התוס' צ"ל דהרבותא בזה הוא דבין השמשות נחשב זמנו ואינו נחשב כאמצע שבת [ע"ש בביאה"ל], ואפשר דגם לרש"י יש בזה רבותא אלא דלדידה איכא ג"כ רבותא בזה דהתירו שבות.

ובשו"ע (סי' רס"א סעי' ד' וסי' שצ"ג סעי' ב') מובא שיטה דאף דבביה"ש מותר לערב ע"ח אבל משקיבל שבת שוב אינו יכול לערב, ומבואר שם דה"ה דאינו יכול להטמין, והיינו דאף השבותים המותרים בביה"ש אסורים משקיבל שבת, ולהלכה המ"ב (סי' רס"א ס"ק כ"ח וביאה"ל שם ד"ה אין מערבין) מביא מהאחרונים לחלק דבקבלת שבת של ציבור ע"י ברכו נוקטים לאסור, ובקבלה של יחיד נוקטים

ומהעדות של הרב מראדין שהבאנו בתחילת דברינו יש להוכיח קצת דאחרי קבלת שבת לא נחשב זמן העירוב, דאם איכא רק איסור משום שבות בציור שם דהנשים הדליקו נרות רק הנשים קבלו שבת ועדיין אפשר להניח העירוב בשביל האנשים שעדיין לא קבלו שבת, וזה מספיק כדי להתיר את כל הבתים ושוב מותר גם לנשים לטלטל ואין כאן מקום להערה, משא"כ אם נאמר דכבר לא נחשב זמן העירוב נמצא דלנשים שכבר קבלו שבת נחשב דהניחו העירוב באמצע שבת ואסור להו לטלטל ושפיר איכא בזה הערה חזקה, וצ"ע.

והנ"מ בזה נראה דאם כבר אינו נחשב זמן העירוב ודאי דאף בדיעבד אין העירוב חל, ואילו הוי איסור משום שבות הפמ"ג (מובא במ"ב סי' שצ"ג ס"ק א') מסתפק אם מטעם זה העירוב לא חל אפילו בדיעבד, ע"ש, וע"ע בהמשך.

ג) מי שעדיין לא קיבל שבת לערב בשביל מי שקיבל שבת

ויש בזה ב' נידונים:

א) אם אפשר לזכות לו חלק בפת

לדין דא' מזכה העירוב לכולם יש מקום לדון מצד הקנין שקונה בשבת [ואף בדדיעבד קנין הנעשה בשבת חל, אולם אי

אחרי זה אינו ראוי לאכילה אמרינן דכיון דהותרא הותרא, ובזה הוא דס"ל דאין זמן התוספת יכול לקבוע לכל השבת, ולפי זה גם לדידה י"ל דצריך שההיתר של העירוב יהיה קיים כבר לפני זמן התוספת, ואינו יכול לחול לכתחילה אחרי זה.

ועיין בבית מאיר (סי' שצ"ג סע' ב') דמקשה איך אפשר לערב ע"ח בביה"ש משום דהוא רק ספק אחרי דאיכא דין ודאי של תוספת, ומתוך ד"ל דקניית העירוב אינו תלוי אלא בעיקר השבת ולא בתוספת, ומבואר דס"ל דקניית העירוב יכולה להיות גם אחרי זמן התוספת.

אולם להלכה דקיי"ל דביה"ש מותר שבות לצורך מצווה ואילו לאחר קבלה של ציבור אסור, מוכח דביה"ש אינו נחשב כקבלת ציבור וקבלת ציבור חמיר טפי [ועיין בזה בביאה"ל (סי' שמ"ב ד"ה מותר לו)], וא"כ לדין דקיי"ל דקבלת ציבור חמיר טפי אין ראייה דלאחר מכן עדיין נחשב זמן העירוב.

ובחזו"א (סי' ק"ט סוף ס"ק ט"ז) נוקט בתו"ד דבעירובי תחומין אף אי קיבל שבת עדיין יכול לקנות שביתה עד שחשיכה, אולם מבואר שם דמותר ג"כ לעשות כן ובהכרח דלא קאי לפי האי שיטה דקבלת שבת נחשב כבר כשבת.

היא רק היכי תימצאי להנחת העירוב ואינו המתיר בעצמו.

ולמעשה אף אם נאמר דהוי קנין ואיכא איסור על הקונה יש מקום להתיר הקנין כיון דנחשב צורך שבת ומבואר במ"ב (סי' ש"ו ס"ק ל"ג) דמתנה מותר לצורך שבת וה"נ הוי רק מתנה בעלמא, ואף דבסי' תקכ"ז (ס"ק ס"ו) המ"ב מביא דמותר רק במשיכה ולא בקנין סודר מ"מ התהילה לדוד (סי' רס"א ס"ק ב') מצדד דכשמזכה ע"י אחר נחשב רק כמשיכה.

ב) אם אפשר להחיל עליו היתר עירוב

לכאורה היה נראה דדין זה מיתלא תלי בנידון הנ"ל אות ב', דאם כבר אינו נחשב זמן העירוב ודאי דלא מהני אף אם אחרים מערבים בשבילו משא"כ אם הוי רק איסור משום שבות פסקינן בסי' רס"ג (סעי' י"ז) דמותר לעשות מלאכה בשביל מי שכבר קיבל שבת, ובאחרונים (מובא במ"ב ס"ו רס"א ס"ק י"ז) מבואר עוד יותר דאף לשיטות דמשקיבל שבת איכא איסור שבות אף לצורך מצוה מ"מ באמירה לנכרי מתירים גם לדידיהו.

אולם יש לדון דאינו דומה, דהכא כיון דהנחת העירוב נעשה בשביל מי שכבר קיבל שבת אפשר דאיכא איסור בזה גופא דנכלל בעירוב אף אם מי שעשה את

איכא בזה איסור לקונה שוב לא נחשב זכות בשבילו ואינו קונה], ולאחרונים (העמק שאלה ש' קל"ב ס"ק י"ז, תורת מרדכי סי' ע"ג, קה"י סי' י' אות ב') דלא צריכין להקנות הפת קנין גמור מסתבר דאין בזה איסור קנין, וכדמצאנו כעין זה לענין שכירות רשות בשבת, עיין במ"ב סי' שפ"ב ס"ק כ"ב וסי' שפ"ג ס"ק ו'. אולם לאחרונים (עצי אלמוגים סי' שפ"ו ס"ק כ"ב אות ב', מהרש"ם ח"ו סי' ט"ז וכן משמע בחזו"א סי' פ"ז ס"ק ב') דצריך להקנות הפת קנין גמור יש לדון בזה.

ומקום הנידון אם האיסור בקנין על המקנה או גם על הקונה, וגם אם יש איסור על הקונה עדיין יש לדון אם יש בזה איסור כשחל הקנין בלי שעושה מעשה קנין, ועיין בזה בתשובת רעק"א (סי' קנ"ט) דמבואר בב' הספיקות לאיסור (עיין בהר צבי או"ח ח"א סי' קכ"ו ואגרות משה או"ח ח"ג סי' מ"ד מה שביארו בדבריו), וכבר האריכו בזה האחרונים.

עוד יש לדון להתיר בזה לפי המבואר בחק יעקב (סי' תמ"ד ס"ק ח') דבמו"מ שנעשה כדי להתיר טלטול אין איסור בשבת, אולם האחרונים שם פליגי עליה ע"ש בשעה"צ (ס"ק י"א), ועוד י"ל דאף להחק יעקב שאני הכא דזכיית הערוב

ט"ו, נוי"ב אה"ע מ"ת סי' ס"ט, העמק שאלה ש' י"ז ס"ק ב' ועוד). ולפי השיטות דהוי חסרון רק כשאין לו את הכח לפעול יש לדון אם ע"י קבלת שבת דהוי רק אריא דרביע עליה נחשב ג"כ כאין לו כח לפעול או לא.

ועצם דברי הגר"א דבעינן שליחות ג"כ מחודשים, דר' יונתן (דף לא): פירש טעם אחר על הא דאין כותי מערב, ועיין עוד ברש"י (שם ד"ה עירובי חצירות ודף מט. ד"ה הכי גרסינן איכא בינייהו) ובמרומי שדה (דף לא:).

ובערוך השלחן (סי' שצ"ג סעי' ד') כותב בפשיטות דגם מי שלא קיבל שבת לא מצי לערובי בשביל מי שכבר קיבל שבת אלא דלא ביאר מה טעמו.

ומצאתי ממש כנידון דידן בביאוה"ל (סי' תקכ"ז סעי' א' ד"ה ספק חשיכה) לענין עירובי תבשילין, וכתב שם דאחרי דהנשים כבר הדליקו א"א לערב עבורן אם נחשב כקבלת ציבור [ושם מצדד דהדלקת נרות של יו"ט לא נחשב כקבלת ציבור כיון דלא כולן מדליקות באותה שעה], ומבואר דאחרי קבלת ציבור גם אחרים שלא קיבלו שבת אינם יכולים לערב עבורו, והוא כדברי הערוך השולחן שהבאנו.

המעשה עדיין לא קיבל שבת, ולכאורה יש ראייה להתיר מסי' תרע"ט במ"ב ס"ק א' דפוסק דאשה שהדליקה כבר נרות שבת שמשותמא מקבלת שבת בהדלקתה תאמר לאחר להדליק נרות חנוכה בשבילה, ומבואר דאין בזה איסור אף דמדליקין בשבילה, אלא דגם זה אינו דומה לנדון דידן דהתם לא חל עליה שום חלות בהדלקת נרות חנוכה משא"כ בהנחת העירוב דחל עליו ההיתר של העירוב אפשר דבזה גופא איכא איסור שבות, וצ"ע.

עוד יש לדון לפי המבואר בביאור הגר"א (סי' שפ"ה סעי' א') דהנחת העירוב מהני מדין שליחות, דהכא דכבר קיבל שבת איכא חסרון דכל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וכמבואר בפמ"ג (סי' תרע"ט א"א ס"ק א') דמוכח דהמדליק נרות חנוכה ע"י אחר אינו מדין שליחות דא"כ לא היה יכול להדליק ע"י אחר כשכבר קיבל שבת דכיון דאיהו לא מצי עביד לא מצי למשוי שליח.

אלא דהאחרונים כבר דנו אי החסרון בהא דכל דאיהו לא מצי עביד הוי רק שאין לו את הכח לפעול או כל דבמציאות לא מצי עביד יש בזה חסרון (עיין בתו"י עירובין דף י"ג, בית מאיר אה"ע סי' קי"ט, מחנ"א ה' שלוחין ושותפין סי' כ"ה והל' גרושין פ"ג ה'.

קבלת ציבור לצורך מצוה, היינו רק בצירוף שיטת הטי"ז (דציין שם בשעה"צ) דס"ל דביו"ט ברכו לא נחשב קבלה, וכמבואר שם דלא היקל רק עד תפילת י"ח ולא לאחר מכן, וכן מוכח מהא דלא מצא היתר לנשים המדליקות רק אם נאמר דלא נחשב קבלת ציבור].

וע"ש בכה"ח (סקי"א) דכתב דמי שנמצא בתוך ציבור שכבר ענו ברכו וקבלו יו"ט ועדיין לא עירבו עירוב תבשילין, יש לו עצה אם הוא עצמו לא ענה ברכו דיכול לילך לציבור אחר שעדיין לא קיבלו יו"ט, ואף אם כבר ענה ברכו כותב דיש להתיר לבקש מהם שיעשו עירוב עבורו. ויש לעיין אם כונתו דאף שהוא כבר קיבל קבלת ציבור מ"מ אין איסור שאחרים יערבו בשבילו ופליג על הביאה"ל, או דגם איהו לא היקל רק בכה"ג דהולך לציבור אחר שלא קיבלו יו"ט, דס"ל דע"י זה אף דאיהו כבר ענה ברכו מ"מ שוב לא נחשב לקבלת ציבור כיון דהשתא הא מיהת נמצא הוא בתוך ציבור שלא קיבלו יו"ט.

עכ"פ מבואר דלשיטת הביאה"ל כל שהיה קבלת שבת של ציבור א"א לערב עליו.

והנה גם בביאה"ל לא מבואר טעמו, אלא דבפשוטו מיירי שם כשבעלה מערב עבורה, ובמ"ב (שם סקני"ו) מבואר דאינה צריכה עירוב בעצמה אלא נטפלת לעיסתו של בעלה, ומבואר דגם בכה"ג לא חל עליה ההיתר של העירוב אחרי קבלת ציבור, וצ"ל דס"ל דכל שהיה כבר קבלת ציבור נחשב כאמצע שבת דלא שייך בו דין עירוב [והוא כדהוכחנו לעיל מהעדות של הרב מראדין].⁸

[ואף דבמ"ב שם (סקי"ד) היקל בשעת הדחק לערב עירוב תבשילין גם לאחר ברכו שהוא קבלת ציבור, וציין שם בשעה"צ לדברי הדה"ח דמיקל גם לאחר

⁸ וראיתי מי שחילק דדוקא לענין עירוב תבשילין ס"ל לביאה"ל דאין אחרים יכולים לערב בשבילה משום דכל ענינו הוא לזכור השבת בכניסת יו"ט, ואחרי שכבר קיבלה יו"ט שוב לא שייך כלל הענין של עירוב תבשילין. והדברים תמוהים דהרי מבואר בביאה"ל דגם כאן יש חילוק בין קבלה של יחיד לקבלה של ציבור ולהנ"ל אין מקור לחלק בזה, וכן בשעה"צ שם מביא צירוף להקל משיטת הדה"ח דגם אחרי קבלת ציבור התירו שבות לצורך מצוה, ולהנ"ל אינו ענין לשאר שבותים, ובהכרח דס"ל למ"ב דה"נ אתינן עלה משום איסור שבות או דכבר נחשב כאמצע שבת [והדה"ח דמתיר לצורך מצווה היינו דאיהו לא ס"ל דקבלת ציבור נחשב כבר כעיצומו של יום].

וכן יש לדון בהדלקת נרות של נשים
 דשבת דנחשב כקבלת ציבור כמבואר
 בביאה"ל שם, מה הדין לנשים
 שמדליקות יותר מוקדם, דלמבואר
 בביאה"ל שם י"ל דרק בזמן שכולן
 מדליקות ביחד נחשב כקבלת ציבור,
 ע"ש, וצ"ע.

ה) אי מקלקל גם לאלו שלא קיבלו שבת

הנה בכה"ג דהיה קבלת ציבור
 דמעטה א"א לערב עבורם, יש לדון דכיון
 דאינם נכללים בעירוב א"כ שוב כל
 העירוב מתבטל, דהא היסוד של ע"ח הוא
 דכולם יהיו מעורבים ביחד, או ד"ל
 דכיון דגם לדידהו יש חלק בפת [דבפשוטו
 אין איסור להקנות להם הפת, וכדביארנו
 לעיל אות ג' סק"א], אף דאין העירוב יכול
 להתיר להם מ"מ שפיר יכול להתיר
 לאחרים.

ולכא"ו יש להביא ראיה מכל עירוב
 שחל בכניסת השבת, ולא מצאנו שיהיה
 אסור לטלטל כשחלק מבני העיר כבר
 קיבלו שבת וחלק מבני העיר עדיין לא
 קיבלו שבת, אף דאלו שעדיין לא קיבלו
 לא חל עלייהו תורת עירוב, ובהכרח דכל
 שלכולם יש חלק בפת אין חיסרון בזה

ד' ב' ספיקות מה נחשב קבלת ציבור
 יש לעיין בקהילות דיש בהם ציבור
 שמקדימין ומקבלין השבת לאחר פלג
 המנחה אי לדידהו נחשב כקבלת ציבור
 ע"י אמירת ברכו [או מזמור שיר ליום
 השבת], או כל דליכא קהילה שלימה אין
 זה נחשב כקבלת ציבור.

ומצינו דלא בכל דוכתא י" נחשב
 ציבור, עיין בטור (סוף סי' תרצ"א) לענין הא
 דקורא את המגילה בין הכתובים אינו
 יוצא כשקורא בציבור, דס"ל לבעל
 העיטור דאינו נחשב ציבור אלא י'
 בביהכ"ס דהוא מקום ציבור ובעי
 פרסומי ניסא אבל שלא בביהכ"ס אפילו
 בעשרה יצא, והטור פליג וס"ל דגם זה
 נחשב ציבור, ובב"י שם מפרש דגם לבעל
 העיטור דוקא לענין מגילה דצריך פרסומי
 ניסא לא נחשב ציבור אבל בעלמא גם
 לדידהו נחשב ציבור, ובמג"א (סי' קל"א
 סק"י) מביא מהרוקח דעשרה שפרשו מן
 הציבור כיחידים דמו לענין קריאת ההלל
 ברי"ח, ומציין לדברי הטור הנ"ל דמבואר
 דגם זה נחשב ציבור. וע"ע בסי' רס"ג
 ס"ק נ"א לענין יחיד שנגרר אחר הציבור,
 דביהכ"ס א' לא נגרר אחרי ביהכ"ס אחר,
 ואילו מנין בבית נגרר אחרי הביהכ"ס.
 ויש לעיין בנידון דידן דאפשר דלא תליא
 בציבור של עשרה אלא בקהילה שלימה.

כמחיצה מפסקת וא"א להם לערב יחד, אלא אף לאחרונים דדנו דאפשר דמועיל הואיל ויכול להביא העירוב אצלו, ואף דאיכא כרמלית אמרינן דלא גזרו על שבות בביה"ש, מ"מ נידון דידן שאני כיון דהוי קבלה של ציבור ובכה"ג לא התירו שבות וכנ"ל, והא דאחרים יכולים להביא אצלו את העירוב אינו מועיל וכמבואר בדעת תורה (סי' שס"ו סעי' ג') בשם הבית יעקב (דף לח: בתשובה שם) וכן משמע בפמ"ג (משב"ז סוף סי' שס"ו) דדן לענין כהנים כשהעירוב מונח במקום טומאה, ועיי"ש, וא"כ אף דבכה"ג דהעירוב חל בלי מעשה מסתבר דאין בזה שבות מ"מ לצד שהוכחנו דלאחר קבלת ציבור כבר נחשב כאמצע היום לא יועיל גם בכה"ג.

עוד יש לדון, אם בערב שבת אחת תיקנו המחיצות בשעה מוקדמת ועשו ע"ח קודם שחלקם כבר קיבלו שבת, דלכאוי יש עצה להניח את העירוב לכל שבתות השנה¹⁰. ושוב גם לשבת הבאה אף

שהדין עירוב חל רק על חלק מהם⁹. אלא די ש לחלק בפשיטות דדוקא בכה"ג דלכולם יש דין עירוב ואיכא שם עירוב בפת המשותף מהני אף דאינו מתיר לכולם בזמן אחד, אבל בנידון דידן דלחלק מבני העיר שכבר קיבלו שבת אין כלל דין עירוב א"כ לא שייך כלל שיהיה שם עירוב בפת שהם שותפים בו, וצ"ע.

ו) אם יש עצה לערב ע"ח לפני שיתוקנו המחיצות או להניח ע"ח לכל השנה

היות ודברי הריטב"א דצריכין לערב ע"ח רק לאחר תיקון המחיצות לא הובא בפוסקים הקדמונים, וגם לדידיה אפשר דהוא רק דין לכתחילה, א"כ לכאוי יש עצה לעשות הע"ח בשעה מוקדמת [קודם פלג המנחה דודאי עדיין לא קיבלו שבת], אף דעדיין אין כל המחיצות קיימות.

אולם נראה דמ"מ בנידון דידן עדיין יש לדון, דאף אי נימא דאפשר לזכות הפת ולהניח העירוב קודם תיקון המחיצות, מ"מ ודאי דאין העירוב יכול לחול אלא לאחר תיקון המחיצות דקודם לכן לא שייך כלל דין עירוב, לא מיבעיא לשיטת החזו"א (סי' צ"ו סק"ה) דס"ל דכרמלית מפסקת בין הבתים הוי

¹⁰ ולפי המנהג לעשות ע"ח בערב פסח, הרי אם יש דין עירוב ביו"ט היו"ט הראשון נחשב לשבת ראשונה, ואם אין דין עירוב ביו"ט א"כ שבת חוה"מ הוי שבת ראשונה, ומ"מ אם עושין כן אתי שפיר, דבדרך כלל בתקופה זו עדיין אין רגילות להקדים ולהוסיף מפלג המנחה.

⁹ ועיי"ן בזה במכתבים שבסוף הסימן.

מהאחרונים דהא דאמרינן שהעירוב חוזר להיותו הראשון היינו דוקא כשהעירוב היה עומד להתקיים כל השנה, אבל אם מלכתחילה היה ידוע שאינו עומד להתקיים לא אמרינן דלאחר מכן יחזור להיותו הראשון, ולפי"ז אם מצוי הוא שגומרינן לתקן המחיצות לאחר שהציבור כבר קיבל שבת, א"כ מלכתחילה היה ידוע שהעירוב לא היה עומד להתקיים באותו זמן ולא אמרינן דלאחר מכן יחזור להיותו הראשון, ורק אם במקרה הוא שלא גמרו לתקן את המחיצות אמרינן דלאחר מכן יחזור העירוב להיותו הראשון [ואפשר דכל קילקול במחיצות נחשב מקרה אף אם הוא דבר מצוי, ומ"מ עדיין איכא נ"מ אי איכא מחיצות ופתחים שמפרקים ופותחים לכתחילה באמצע שבוע].

אי יסיימו לתקן המחיצות לאחר שכבר חלקם קיבלו שבת, מ"מ העירוב יחזור להיותו הראשון לאחר שיסיימו לתקן המחיצות אף אי אמרינן דנחשב כבר כאמצע שבת, וכמבואר בביאה"ל (סי' שע"ד סעי' א' ד"ה ונסתם הפתח) דכל שהעירוב חל שבת אחת אף אי לאחר מכן נתבטלו המחיצות בחול ותיקנו אותם באמצע שבת הבאה אמרינן בשעת הדחק דהעירוב חוזר להיותו הראשון. [ובשונה הלכות (שם סעי' ב') מביא בשם החז"א (סי' צ"ה ס"ק ט') דעיקר ההיתר שמועיל כשעירב לשנה צ"ע, והיינו כשיטת המג"א המובא בביאה"ל (שם ד"ה ואפילו), אולם בחזו"א שם י"ל דאף דנשאר בצ"ע על טעם הדין, מ"מ לא דחה דין זה מהלכה].

אולם נראה דגם זה אינו מוחלט, דהנה השעה"צ (סי' שפ"ג סק"ה) מביא

והנה כל הנידון בסי' זה, להתיר להוציא לאחר שתיקנו המחיצות ועירבו בפת כדין, דהנידון אי שרי לציבור שהקדימו לקבל שבת ואי שרי לאחריני הדריס עמם, והיינו אי מהני העירוב מכאן ולהבא. אולם הא מיהת דאותם אנשים ונשים שקיבלו עליהם תוספת משעה מוקדמת, בודאי מוטל עליהם לברר השעה שבו מסיימים לתקן המחיצות ושעת הנחת העירוב, וקודם לכן אסורין מדינא להוציא ולטלטל.

מכתב

בס"ד

מנ"א תשע"ג

כב' הגאון שליט"א

אטול רשותו להציע בפניו הערה גדולה שנתעוררה בעת עוסקינו בלימוד הלכות עירובין, והדבר נוגע למעשה בהרבה מקומות, ומצוי מאד, ואם אינו לטורח לכת"ר נשמח אם יורנו דעה בזה.

בשו"ת הר צבי או"ח סי' ט"ו מביא מהרב מראדין הגר"ס קופשטיין ז"ל שהעיר דלהמבואר בשו"ע סי' שצ"ג דצריך להקדים עירובי חצירות לפני קבלת שבת צריך להקדימו לפני הדלקת נרות של נשים, והחפץ חיים ענה לו שזו היא הערה חזקה.

ובהר צבי שם דן להתיר, אולם מצאתי בביאור הלכה סי' תקכ"ז סעיף א' ד"ה ספק חשיכה, לענין עירובי תבשילין דס"ל דאם הדלקת נרות נחשבת לקבלה של ציבור שוב א"א לעשות עירוב בשבילן. [אלא דדן שם הדלקה של יו"ט לא נחשב לקבלה של ציבור, עיי"ש. והא דהיקל שם במ"ב ס"ק ד' בשעת הדחק אחרי עניית ברכו, היינו רק עד תפילת י"ח וכמבואר בדבריו שם, וגם זה משמע בדברי הט"ז שם ס"ק ג' שהוא רק ביו"ט אבל בשבת כבר בברכו נחשב קבלה, ועיי"ש בגל' רעק"א]. וא"כ ה"ה בנידון דידן לענין עירובי חצירות דמי שקיבל שבת בקבלה של ציבור שוב א"א לעשות עירוב בשבילו, [וכן פסק בערוך השלחן סי' שצ"ג סעיף ד'].]

ועיין במ"ב סי' תרס"ט סק"א דאשה שהדליקה כבר נרות שבת תאמר לאחר להדליק בשבילה נרות חנוכה, ואינו דומה לנידון דידן, דשם כל האיסור הוא במעשה ההדלקה והמדליק עדיין לא קיבל שבת, משא"כ הכא דהשבות הוא בזה דהעירוב הוא מתיר וגם כשאחרים מערבין בשבילו חל עליו ההיתר של העירוב, ועוד דלענין עירוב יש לדון דכל שהיה קבלה של ציבור דנחשבת כשבת שוב הוי כאמצע שבת דכבר אינו כלל זמן של עירוב. [עוד יש לציין דברי הגר"א סי' שפ"ה סעי' א' דס"ל דהנחת העירוב מהני מדין שליחות, ומבואר בפמ"ג סי' תרע"ט א"א ס"ק א' לענין נרות חנוכה דאי

היה צריך שליחות להדלקה לא היה יכול לשלוח שליח אחרי שקיבל שבת משום דכל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משווי שליח, אולם יש לדון טובא בין בדברי הגר"א ובין בדברי הפמ"ג, ואכ"מ].

וראיתי מי שחילק דדוקא לענין עירוב תבשילין ס"ל לביאה"ל דאין אחרים יכולין לערב בשבילה, דכיון דכל ענינו הוא לזכור את השבת בכניסת יו"ט, נמצא דמשקיבלה ליו"ט עלה שוב לא שייך כל הענין של עירוב תבשילין, והדברים צ"ע דא"כ אין מקום לחלק בין קבלה של יחיד לקבלה של ציבור. ועוד דע"ש בשעה"צ דצירף את דעת הדה"ח דמתירים שבות לצורך מצוה גם לאחר קבלת ציבור, ולסברא הנ"ל לא שייך כאן האי טעמא.

ולפי זה בכל המקומות דאיכא מנינים בזמן פלג המנחה, דבפשוטו נחשב לקבלה של ציבור ע"י אמירת ברכו, צריך להזהר לעשות העירוב חצירות לפני זמן פלג המנחה, ומסתבר דאף אם אפשר לזכות העירוב ולהניחו לפני תיקון המחיצות, מ"מ אין העירוב יכול לחול ולהתיר רק אחרי שתניקנו המחיצות כיון דלפני זה לא שייך כלל דין עירוב, לא מיבעיא לשיטת החזו"א (סי' צ"ו ס"ק ל"ה) דס"ל דכשכרמלית מפסיק בין הבתים נחשב כמחיצה מפסקת דא"א לערב, אלא אף לאחרונים שדנו להכשיר כשכרמלית מפסיק כיון דביה"ש יכול להביא העירוב דאין איסור שבות בביה"ש, מ"מ בנידון דידן שכבר קיבל שבת ע"י קבלה של ציבור אף השבותים אסורים לו, והא דיכול להביא היערוב ע"י אחרים אינו מועיל וכמבואר בדעת תורה (סי' שס"ו סע' ג') בשם הבית יעקב (דף לח: בתשובה שם), וכן משמע ג"כ בדברי הפמ"ג (משב"ז סוף סי' שס"ו) לענין כהנים כשהעירוב מונח במקום טומאה, ע"ש. וא"כ צריך להיזהר ג"כ שהמחיצות יהיו מתוקנות לפני הזמן של פלג המנחה.

ולכאורה היה נראה שיש עצה פשוטה לתקן עירוב א' לכל השנה, דבכה"ג אמרינן דכיון שחל בשבת הראשון שוב אף אם המחיצות התקלקלו בחול ותיקנו אותם באמצע שבת חוזר העירוב להיתרו הראשון כמבואר בביאה"ל סי' שע"ד סע' א' ד"ה ונסתם הפתח, [ובזה מספיק להקפיד שבשבת הראשון הכל יהיה מתוקן מקודם], אולם עיין בשעה"צ סי' שפ"ג ס"ק ה' דלא אמרינן דחוזר להיתרו הראשון אלא בכה"ג דמתחילה היה עומד להתקיים כל השנה, ולפי זה בנידון דידן אם מצוי לתקן את המחיצות בזמן שכבר לא יכול לחול העירוב, דמלכתחילה לא היה עומד להתקיים, לא אמרינן דיחזור להיתרו.

ואי אמרינן דלאו שכבר קיבלו שבת א"א לעשות עירוב, יש לדון אי מהאי טעמא מתקלקל העירוב של כל העיר גם לאו שלא קיבלו שבת, דלא שייך כלל דין עירוב אלא בכה"ג דכולם שייכים בעירוב [משא"כ הכא דאלו שכבר קבלו שבת אינם שייכים כלל בדין עירוב], וצ"ע.

בברכה מרובה, ויישר כח,
רפאל אטלן יהודה לייב שטרן

מכתב תשובה מהגר"י גנס שליט"א

מנחם אב התשע"ג

בס"ד

לכבוד האברכים החשובים הרב וכו' ר' רפאל אטלן והרב וכו' יהודה ליב שטרן שליט"א
שלו רב

במענה למכתבכם בדין עירובי חצירות לאחר קבלת שבת.

[א] הנה במה שכתב הבה"ל בסי' תקכ"ז שמי שקיבל שבת א"א לערב עבורו [שלכאו' הוא חידוש של המ"ב דבמג"א ושי"א שם לא הוזכר אלא שאינו יכול לערב בעצמו, ובכף החיים שם ס"ק י"א באמת נחלק בזה על המ"ב] באמת צ"ע מ"ט, הלא מכיון שטעם הדין שכתבו האחרונים לאסור לערב אחר קבלת יו"ט הוא משום שנאסרו שבותים אחר קבלת שבת או יו"ט, א"כ כל שאינו מערב בעצמו מה טעם לאסור, למאי דקי"ל סו"ס רס"ג דמי שקיבל שבת מותר לו לומר לאחרים שיעשו מלאכה עבורו [ובפשטות הוא בכל סוג קבלה ואף בקבלת ציבור].

וכתבתם בזה ב' ביאורים: [א] שיש שבות בכך שהעירוב מתיר אף אם האדם אינו עושה מאומה. [ב] דלאחר קבלת ציבור הוי כאמצע השבת, והיתר העירוב בעינן שיהיה בכניסת השבת.

והנה הטעם הראשון לכאן אינו נראה כלל, דהלא אף במלאכות גמורות כל שאין האדם עושה כלום מע"ש אין בזה שום איסור, [ואף על שביטת כלים קי"ל כב"ה שאין בה איסור] אם לא לפעמים יש שאסרו משום אוושה מילתא, וא"כ איך יתכן דבמכה בפטיש גמור יכול לבקש משהו שיעשהו עבורו לאחר שקיבל שבת, ובשבות דמיחזי כמתקן נאסור. [אף דלענין מו"מ נסתפק רעק"א בעושה קנין בע"ש ע"מ שיחול בשבת, נראה שגם לצד זה הוא דין מיוחד בגזירת מו"מ, וגם שם כבר הכריע החזו"א להקל בזה].

ועל כרחק צ"ל כטעם השני, דס"ל לבה"ל דממה שאסרי שבותים ע"כ דמחשבי ליה כיו"ט גמור¹¹ והיתר העירוב בעי שיחול קודם הזמן הזה¹².

ומעתה נראה ברור שכ"ז לענין עירוב תבשילין, אולם לענין עירוב חצירות א"א שיחול העירוב לכל אחד בזמן אחר דעירוב שמו שמערבם יחד, וכל זמן שיש כאן מאלו שמתירן העירוב שלא קיבלו שבת לא חל העירוב כלל אפי' כלפי אלו שקיבלו שבת ושרי לערב עבורם. [וא"ש בישוב המנהג, אמנם ודאיי שכ"ז דלא כדברי הערוה"ש, וכמו שסיים גם בהר צבי דדבריו בזה הינם דלא כדברי הערוה"ש].

[ב] מש"כ בשם הגר"א דבעי שליחות וכל מילתא דאיהו לא מצי עביד וכו', כמדומה דכל זה נסתר מגמ' ערוכה עירובין ל"א: שקטן גובה את העירוב, וע"ע שם בדף מ"ט וברש"י ותוס' שם.

¹¹ ואפשר דאף לענין אין מערבין שמחה בשמחה שכתבו התוס' בכתובות מ"ז. ששרי בזמן קבלת שבת, בקבלת ציבור נאסור, וצ"ע בזה. אלא דצ"ע א"כ מ"ט שרי ליה לומר לאחר שיעשה מלאכה עבורו. [ואמנם בטעם ששרי לאחר לעשות מלאכה עבורו מצינו ב' טעמים, דבגר"ז כתב שהוא משום שלענין זה לא קיבל שבת, ולשיטתו באמת צ"ע מדוע בקבלת ציבור שרי, ועיי'. אולם הגרי"א זצ"ל [במכתבו בסו"ס יו"ט שני כהלכתו בדין בן חו"ל האם שרי לומר לבן א"י שיעשה מלאכה עבורו] ביאר בזה ע"פ דברי החת"ס והבית מאיר דבשבת לא שייך כלל שליחות משום דגדר האיסור משום למען ינוח, ולפ"ז לא קשה מידי, ועיי'.

¹² ויתכן לבאר בנוסח פשוט יותר דבזמן דאסור להכין לחול אין היכר מחמת העירוב, דאיך אפשר לומר דהתחיל להכין מבעו"י לשבת, הלא כעת לא יכל להכין בלא עירוב, אולם אם שרו שבותין יכול להכין כעת לחול, וא"כ יש מקום ממילא גם להיתר העירוב.

וע"כ כוונת הגר"א להוכיח שכותי אינו בתורת עירוב מזה שאינו יכול להיעשות שליח **לעירובי תחומין**, ולפירוש רש"י בעירובין שם הוא משום דכל שאינו בתורת עירוב אינו יכול לפעול את העירוב, משא"כ בעירובי חצירות דאף שאינו בתורת עירוב יכול להניח את העירוב דשם לא בעי לתורת שליחות כלל, וא"כ אדרבא מבואר שם להיפך.

[ואף בעירובי תחומין נראה שאין כוונת הגר"א לשליחות ממש, דהלא מערבין לקטן, אלא כעין שליחות דאחד האחין המייבם למאן דאית ליה דהוי מתורת שליחות, כדאיתא ביבמות י"א, או כעין שליחות דאחד מבני החצר המערב לכולם כדאיתא בעירובין ע"ג, ואכ"מ.]

בברכה וכוח"ט

ישראל גנס

מכתב שני להגר"י גנס שליט"א

בס"ד, אלול תשע"ג

לכבוד הגאון ר' ישראל גנס שליט"א

אחרי מבוא הברכה והשלום!

בראשית הדברים נבוא להודות לרב שליט"א על שניאות להשיב לנו בענין הנחת הע"ח לאחר קבלת שבת, ולגופו של ענין נשמח אם יוכל לבאר לנו את דעתו בהרחבה טפי. דהנה עיקר תשובתו דטעם הבה"ל לענין עירובי תבשילין הוא משום דלמי שכבר קיבל שבת כבר נחשב כאמצע שבת דא"א לערב עירובו, ולפ"ז ביאר דטעם זה לא קיים בע"ח. וז"ל, לענין ע"ח א"א שיחול העירוב לכל אחד בזמן אחר דעירוב שמו שמערבם יחד, וכל זמן שיש כאן מאלו שמתירן העירוב שלא קיבלו שבת לא חל העירוב כלל אפי' כלפי אלו שקיבלו שבת ושירי לערב עבורם. עכ"ל.

והיינו דזמן חלות העירוב הוא רק בזמן שכולם מקבלים שבת ואף דלחלק מהם כבר הוי שבת מקודם לכן מ"מ אין בזה חסרון כל דלא עבר זמן העירוב.

ולפי זה נמצא לכאוי דאף אם המחיצות והעירוב יהיו קיימים כבר מבעוד יום מ"מ יהיה אסור לטלטל למי שכבר קיבל שבת עד שכולם יקבלו, ולא שמענו שנוהגים כן, ולומר דכיון

דלא שייך תיקון של ע"ח עד שכולם יקבלו שבת ממילא אין באותו זמן גם איסור הוצאה וטלטול הוא ג"כ דבר תמוה.

ובמש"כ לבאר דברי הגר"א דמהא דאינו בתורת שליחות בעירובי תחומים הוכיח דכותי אינו בתורת עירוב לא זכינו להבין, דהרי לשון הגר"א הוא "דכיון דליתא בעירוב אינו בשליחות וכמ"ש בפ"ב דגיטין", ומבואר דלא הוכיח מדין שליחות לדין עירוב אלא אדרבה כיון דאינו בתורת עירוב אינו בתורת שליחות, ומיירי שם לענין עירובי חצירות. ובמה שהביא מדף לא: דמוכח דאין צריך לדין שליחות בע"ח, כן הוא לדעת רש"י שם, אולם ברשב"א שם מבואר דגם להנחת העירוב בעינן דין זכיה וכן משמע בתוס' דף מט: שהביאו הסוגיא בגיטין לענין הנחת העירוב [ולא לענין זכית הפת] הרי דגם בזה בעינן לדין זכיה.

כתיבה וחתומה טובה
בברכת התורה ויישר כח

רפאל אטלן יהודה לייב שטרן

מכתב תשובה מהגרש"ז אולמן שליט"א

והנה ידידי הרב יהודה לייב שטרן הי"ו שאל שאלה זו קמיה הגאב"ד הגרש"ז אולמן שליט"א, וזה אשר השיבו:

י"ד מנ"א תשע"ג

כב' הנעלה והמופלג בתו"י כב' הרב יהודה לייב נ"י

אחרי דרך מבוא השלוי, הגיעני הערתו הנכבדה מאד. ומאד נהנתי מישרות ובהירות, מ"מ אנקוט בקצרה.

כי היה נראה לי ברור כי כל מה ששינינו דאם קיבל קדושת היום חמירא מביה"ש הוא דבר שנוגע למקבל שבת בעצמו שהוא עצמו לא יערב ע"ח וכדו' שאר הלכתא, אבל ע"ח שנהוג ע"י רבני העיר והדומה שחלק הניכר לא קיבל ע"ע עצמו תוספת שבת וכ"ש לא קיבלו ע"ע

קדושת עיצומו של יום, א"כ אצלם אין משמעות לרגע זה אלא קודם הזמן שע"כ חל עיצומו של יום, ואולי בעיר כהיום הוא כמה רגעים קודם ביה"ש, אז הוא זמן של ע"ח, ולא יתכן שזמן השיתוף יתחלק, דהרי זה שיתוף של המשתתפים וזמן א' לכולם.

ועל כרחך צ"ל דכה"ג לא יכול לחול איסור של עשיית ע"ח, ובלא דברי ההר צבי שהבתאם, אלא מצד גוף המציאות של השותפים של הרשויות, כדי להתאחד, א"כ חלק הניכר של בני החצירות הוא חול גמור א"צ אז להתאחד, ובכה"ג נראה דזמן איחוד הרשויות הוא מאוחר, וגם לאלו שקבלו שבת כה"ג, הוא כדין הרגיל שאף שאסור במלאכה מותר לעשות ע"ח בביה"ש [עכ"פ האחרים יעשו עבור כולם, ויש מקום לומר לפמש"כ דגם אלו שהתפללו גם יכולים לערב ע"ח כה"ג], כ"נ לומר להלכה.

ובאתי עה"ח בברכת כט"ס וימצא חן ושכל טוב בעיני א' ואדם

שלמה זלמן אולמן

מכתב שני להגרש"ז אולמן שליט"א

בס"ד, אלול תשע"ג

לכבוד הגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א

שלום רב.

עונג רב היה לי על תשובת כת"ר ששלח אלי ונפשי בשאלתי בדבר המכתב וכדלהלן. א. הסתפקתי במה שנכתב דלא נוהג דין עירוב חצירות עד שחלק מן הניכר מבני העיר יקבלו שבת.

האם כונת כת"ר רק על ההיתר שנוצר ע"י הנחת הפת, אבל ודאי דהאיסור טילטול כבר קיים לפני זה. ולפ"ז גם אם כל המחיצות יהיו מתוקנות וזיכו הפת לכל בני העיר, עדיין יהיה אסור לכל המקבלי השבת מוקדם, לטלטל עד שחלק הניכר מבני העיר יקבלו השבת, כיון דעד אז עדיין אין את ההיתר של עירוב, ולא שמענו להזהיר על כך.

או כונת כת"ר במכתב שכיון שלא שייך תיקון א"כ ממילא כל דין עירובי חצירות לא קיים וגם האיסור טילטול מתחיל רק אחרי שחלק מהעיר קיבלו שבת.

ב. לפי מש"כ דלא נוהג דין זה עד שחלק הניכר יקבלו שבת, א"כ מסתבר דגם הוא עצמו שקיבל השבת יהיה מותר לו לעשות את העירוב וכמו שסיים כת"ר במכתב. וצ"ע לי בזה דהלא יש דעות בפוסקים דאף אחרי קבלת שבת של יחיד יהיה אסור לאותו אחד שקיבל השבת לערב [וכמובא בבה"ל סי' רס"א ד"ה אין מערבין], ובהכרח דלדידיה כבר נחשב זמן העירוב על אף ששאר בני העיר לא קיבלו השבת, ואעפ"י שיש פוסקים החולקים על הדין הנ"ל [וכמובא בבה"ל שם] מ"מ לא ביסוד זה פליגי, אלא חלוקים בכל איסורי שבות וכנראה למעיין.

עונג רב יהיה לי אם כת"ר ישיב לי על כך

כתיבה וחתימה טובה

יהודה ליב שטרן

סימן ה

בענין הרחבת דיורין למקום [חללים] שלא הוקף לדירה

הנה מצוי במקומנו שישנם בנינים הבנויים על צלע ההר באופן שאחורי הכותל קיים חלל גדול הנוצר מאליו מחמת שבונים הבית בקו ישר, והרגילות היא שכבר בנוי שם חדר אטום כדי למנוע לחות מהבנין [ולא למטרת דיורין], ויש שרוצים לפרוץ הכותל הנ"ל ולהרחיב בכך את דירתם כשיצטרף החלל הנז' להמשך החדר הקיים או לעשותו כחדר בפני עצמו ופתחו יהיה לחדר הבית הקיים.

ונתעוררו לדון אי יהא שרי לטלטל מן הבית למקום החלל ולהיפך, דלכאוי יש לדונו כקרפף הפחות מבית סאתיים שלא הוקף לדירה הפתוח לבית דקי"ל כר' שמעון (עירונין צא.) דאסור לטלטל מן הבית לקרפף ואפי' כשהוא של אדם אחד וכדפסק בשו"ע (סי' שני"ח סע' י'), וחלל זה הוי מקום שהוקף ולבסוף פתח דאין זה חשוב מוקף לדירה וכדפסק בשו"ע (שם סע' ב'), ואף דיודע לבונה דהבעלים עשויים להשתמש בחלל זה ולצרפו לדירתם, מ"מ ודאי דאין הבניה נעשית לשם כך, אלא דיש לדון להתיר בזה מכמה פנים וכדיבואר.

ב. ועוד דהחזו"א (סי' פ"ח ס"ק כ"ו) הסתפק לגבי מקום שהוקף ולבסוף פתח ועשה במקום זה דיורים גמורים אי נימא דכל מה שהצריכו שיהא פתוח תחילה ואח"כ הוקף היינו דוקא במקום שאינו דיורים גמורים כקרפף ורחבה אבל כשעשאו לדיורים גמורים כדיר וסוהר וחצר בזה לא שמענו שיצטרפו פתח ולבסוף הוקף או דלמא דבכל גווני בעינן פתח ולבסוף הוקף דמחיצות שלא התירו שוב אין מתירין עכ"ד.

א. דהנה כל דין זה שנוי במחלוקת ראשונים וכמש"כ בביאור הלכה (סי' שע"ב סע' א' ד"ה או לגג) דהיכא דהבית והקרפף של אדם אחד נחלקו הראשונים אי בזה נמי אוסר ר"ש, והביא שם הכרעת הבית מאיר דלכתחילה יש להחמיר כפסק השו"ע אך בשעת הדחק סמך להקל ע"ש. [אולם בסי' שני"ח (ס"ק פ"ג) משמע דהקיל בשעת הדחק רק בכה"ג דהקרפף נטפל לחצר, אף דבשו"ע שם מיירי בשל אדם אחד].

ד. עוד יש להקל מכיון דהחלל הזה מקורה, והתוס' (דף צ. ס"ל דקרפף מקורה לא נחשב כרמלית גם היכא שהוא יותר מבית סאתיים, ובאבן העוזר (סי' שס"א) ובתוס' שבת (סי' שני"ח ס"ק ב') נוקטים כן לעיקר.

אלא שיש לדקדק דהא המקור להיתר זה הוא מהסוגיא בדף כה. דקרפף בית ג' סאין שסאה אחת מקורה מותר לטלטל בתוכו, ונחלקו הראשונים אם טעם ההיתר משום דאמרינן פי תקרה יורד וסותם והוי כאילו מיעט המקום או דכיון דהוי מקום מקורה אינו נחשב ככרמלית, ובמ"ב (סי' שני"ח סעי' י"ב) נקט לעיקר דטעם ההיתר משום דאמרינן פי תקרה, ולפי"ז ליתא להיתר של קרפף מקורה.

אולם בכל זאת הביאוה"ל (רי"ש סי' שס"ב) דן להיתר בקרפף מקורה ומצדד דהוי מחלוקת רש"י [דלא מהני] והרמב"ם [דמהני], וצ"ע בתרתי חדא דהביאוה"ל לא הזכיר כלום מהסוגיא הנ"ל, ועוד דהרמב"ם ס"ל בסוגיא הנ"ל דטעם ההיתר הוא משום פי תקרה ולא משום מקורה, ולכאוי' צ"ל כהמבואר בפמ"ג (סי' שני"ח משב"ז סק"א) דיש חילוק בין רובו מקורה לרובו אינו מקורה וכל הסוגיא הנ"ל הוא כשרובו אינו מקורה והנידון של הביאוה"ל הוא כשרובו

וא"כ בנידו"ד דבמקום החלל נעשה דיוורים גמורים כשמחברים אותו עם החדר הקיים שבבית לכאוי' יש צד להקל בזה עכ"פ כשהמקום הזה משמש כחדר דהוי תשמישי בית, ואפשר עוד דבזה דהוי דירה גמורה עדיף טפי מדיר וסוהר וחצר [ועי"ע בשונה הלכות (סי' שני"ח סעי' כ"ד במוסגר) דכ' דמשמע מדברי החזו"א דכל ספיקו הוא דוקא כשיש בו בית סאתיים אבל פחות מב"ס ודאי דא"צ שיהא פתח ולבסוף הוקף ונשאר בצ"ע, ע"ש] אמנם ההיתר הזה אינו קיים כשעושהו למחסן.

ג. עוד יש לדון דהרא"ש (פ"ב סי' ב) מספקא ליה אי זרעים שבתוך חצר מבטלי להיקף דירה או לא, ואף דבזה פוסק השו"ע (סי' שני"ח ס"ג) לאסור עי"ש בשעה"צ (סי' ס"ז), מ"מ מבואר בבית מאיר (סוף סי' שני"ה) דקרפף שנמצא בתוך בית ודאי נטפל ומתבטל לבית, [ואפי' ככה"ג דיש לו מחיצות בפני"ע, אף דבסי' שני"ח ס"ל דבקרפף שבחצר ודאי נחשב כקרפף כל שיש לו מחיצות בפני"ע], וא"כ ה"נ כשהחלל מצורף לבית מתבטל אליו, אולם בדבריו שם משמע דהיינו טעמו כיון דמסביב איכא מחיצות שנעשו לדירה, וא"כ כשהחלל באחד מקצוות הבית י"ל דלא שייך האי טעמא.

לצורך החלל אי"כ ליכא למימר דסתמא כפירושו נעשה לשם דירה, וכל זה לפי הטעם של הפמ"ג שם, אבל לפי מה שכתב בסי' שני"ח (שם) דטעם ההיתר בקרפף מקורה משום דרה"ר מקורה גופא כרמלית ותו ל"ג בקרפף אין מקום לחילוקים הנ"ל ושפיר יש להתיר גם בנידון דידן.

אולם גם לטעם זה יש לדון דכל הנדון בקרפף מקורה הוא רק לענין קרפף יותר מבית סאתיים דאינו נחשב כרמלית מכיון דהוא מקורה ולא שייך לגזור אטו רה"ר מקורה אבל לענין החסרון שאינו נחשב מוקף לדירה ואסור לטלטל ממנו לבית שפיר אפ"ל דגם בקרפף מקורה איתא לחסרון הזה, והא דמבואר בפמ"ג (סי' שס"ב שם) דכן נחשב מוקף לדירה היינו משום דאזיל שם לשיטתו דכתב טעם אחר להתיר קרפף מקורה [וצ"ע מהא דהוקף לדירה אינו מועיל אם אינו פתוח לבית כמבואר במ"ב (סי' שני"ח ס"ק י"ט) ובשעה"צ (ס"ק כ"א), ויש לחלק].

עוד יש לציין דהחזו"א (סי' פ"ט סק"ה וי"ז) ס"ל דכל הנדון של קרפף מקורה הוא מהסוגיא דדף כה. ולא ס"ל לחלק בין רובו מקורה לרובו אינו מקורה וגם ס"ל לעיקר דאין היתר בקרפף מקורה.

מקורה ובוזה יש להתיר מסברא דכיון דרה"ר מקורה גופא כרמלית תו לא גזרינן בקרפף מקורה, וצ"ע.

והשתא י"ל דכיון דהביאוה"ל שם עושה מזה סניף להקל גם בעניננו אפשר לצרף סניף לנידון דידן.

אלא דעדיין יש לדון דבתוס' שבת (שם) מחלק דבדירה שתשמישה לאויר ליתא להתיר זה ולא ביאר מה החילוק בזה, ועיין בפמ"ג (סי' שס"ב א"א סק"ג) דמפרש דקרפף מקורה נחשב מוקף לדירה כיון שסתמו כפירושו הוי מוקף לדירה ולכן אילן שמקורה בידי שמים נחשב קרפף, ואפ"ל דזהו ג"כ הטעם של התוספת שבת דכל שהדירה עשויה בדווקא לאויר א"א לומר דסתמא כפירושו הוי לשם דירה [ונראה דזהו הביאור בפמ"ג (סי' שס"ו א"א סק"ו) דביהכ"נ יותר מבית סאתיים חוץ לחומת העיר הוי כרמלית ולכא"ו סותר משנתינו דס"ל דקרפף מקורה אינו נידון ככרמלית, ולהנ"ל אי"ש דביהכ"נ מחוץ לחומת העיר א"א לומר דסתמא נעשה לשם דירה].

ולפי זה בחללים הנ"ל אפ"ל דלא שייך ההיתר הזה, דכיון דקודם שנפרצו למקום שימוש לא היה אפשר כלל להשתמש בהם והקירווי לא נעשה כלל

ו. עוד יש מקום לדון דלכאוי מקום החלל הנ"ל אחר שנפתח לבית הוי כרחבה הפחותה מבית סאתיים שאינה נדונה כקרפף כיון דמשתמשים בה תשמישי בית ומותר לטלטל מתוכה לבית וכמבואר במ"ב (סי' שני"ט סק"ג) וא"כ הי"נ יוכלו לטלטל מן הבית לחלל.

אלא דיש לדון בגדר הדין שרחבה הפחותה מב"ס אינה כקרפף אי הוי משום דלא בעינן כלל שתהא מוקפת לדירה ומש"ה אף בהוקף ולבסוף פתח שרי לטלטל, או"ד דבאמת בעינן שתהא מוקפת לדירה אלא דהא דהוקפה לשם שימושי רחבה נחשב היקף לדירה כל שאין בה בית סאתיים אבל רחבה שלא הוקפה כלל לדירה הויא כקרפף, ואי נימא כהצד האי' דא"צ שתהא מוקפת לדירה א"כ בנידו"ד יש להתיר ולטלטל מן הבית אל החלל דדינו כרחבה משא"כ לצד השני דכאן החלל לא הוקף כלל לצורך שימושים.

ושמעתי להוכיח דהגדר הוא כהצד הב' דאף ברחבה בעינן שתהא מוקפת לדירה, דהנה הביאוה"ל (סי' שני"ח סעי' ט' סוד"ה הזרעים) כ' לדון בחצר פחותה מבית סאתיים שהוקפה לדירה וגדלו בה זרעים ועקרם אי חוזר להתירו הראשון או לא ע"ש, ואי נימא דברחבה פחותה מבית

ה. עוד יתכן צד להקל בזה ע"פ מש"כ הא"ר (סי' שני"ח סעי' ב') דכותל שהוקף לדירה מצד אחד מהני אף לצד האחר אע"פ שציודו האחר לא הוקף מתחילה לדירה.

ולפי"ז בנידו"ד לעולם יש כותל אחד שהוקף מתחילה לדירה שהוא הכותל המשמש את הבית ועומד בינו לבין החלל [אלא דלפי"ז הוא דוקא כשמשאיר הכותל קיים ועושה בו פתח לחלל ולא כשסותר לגמרי את כל הכותל שביניהם], אלא דהא"ר שם פליג על המג"א דכתב דגם בכה"ג בעינן פתח ולבסוף הוקף, והמ"ב (סוף סי' שני"ח) הביא כדברי המג"א ולא כהא"ר ע"ש [אכן כד' הא"ר משמע נמי בריטב"א (דף כה: ד"ה ההוא בוסתנא וד"ה א"ל ריש גלותא) ועיין בחזו"א (סי' פ"ח סקל"א וסי' פ"ט סקט"ז בדבור השלישי) דנדחק לבאר דברי הריטב"א באופ"א, ע"ש].

שו"ר בספר נתיבות שבת (פ"יב הערה י"ד) דמפרש דגם המג"א לא פליג על הא"ר אלא כוונתו דצריך שהכותל כבר ישמש לדירה מצד הראשון לפני שיגמרו ההיקף של הצד השני, וצ"ע להעמיס כן בכוונת המג"א, ועכ"פ מבואר בחזו"א (שם) דפשיטא ליה דכה"ג אינו נחשב היקף לדירה.

דבכה"ג דאינו לגמרי מקום אחד עם הרה"י ס"ל דאינו מועיל להחשב היקף לדירה וא"כ א"א להתיר מטעם זה בנידון דידן, אלא דאפשר לומר עוד דסברת התוס' הוא דבכה"ג דהגג הוי מקום נפרד אינו נחשב כלל חורי, ולפי זה להלכה דפסקינן (סי' שמ"ה סעי' ט"ז) כהרא"ש דגם גג הוי חורי רה"י שפיר אפ"ל דמהאי טעמא נחשב ג"כ מוקף לדירה.

ח. עוד דנו בזה להתיר דכיון שהחלל סתום מכל צד ואין בו שום אפשרות שימוש אפ"ל דאינו נחשב כמקום עד שפותחים אותו, ונמצא דעשיית המקום וההיקף לדירה באים כאחד.

סאתיים א"צ שתהא מוקפת לדירה כלל לכאוי אין מקום לדון בזה דודאי דהאי חצר לא גרעה מרחבה, וע"כ מבואר בדבריו דס"ל דבעינן שתהא הרחבה מוקפת לדירה ומש"ה דן בזה כנ"ל, ולפי"ז כבר אין ראייה מהנ"ל להקל בנידו"ד ועי'.

ז. עוד יש לדון דבכה"ג שהחלל פתוח לבית הוי ליה חורי רה"י ובכה"ג מבואר בחזו"א (סי' ק"ד ס"ק י"ז) דלא בעינן לתנאי דהיקף לדירה כיון דעיקר הרה"י הוי מוקף לדירה, אולם החזו"א (שם) מטעם זה נשאר בצ"ע על דברי התוס' (דף צ: ד"ה לשמואל) דלא כתבו טעם זה להתיר בגג הפתוח לבית ומשמע דהתוס' לא ס"ל להתיר זה, ואף דהוי חורי רה"י אפשר

סימן ו

בענין שכירות רשות מן הפלאשים

יש מן הפלאשים [עולי אתיופיה] שסומכים עצמם על תשובת הרדב"ז דאינם צריכים כלל גירות, אולם הרבה מן הפוסקים ס"ל דכהיום הדבר השתנה וצריכים לעבור תהליך נוסף של גירות, והסתפקנו אם לדידהו צריך להחמיר גם לענין עירובי חצירות דרבנן דצריך לשכור רשותם, או דיש להקל בזה, [ועוד דבזה שגזרו כדי שלא ילמדו ממעשיו י"ל דכל שלשיטתייהו נחשבים כיהודים אינם בכלל הגזירה].

וראש הכולל הרה"ג ר' א. מאיר שליט"א ביקש מהרה"ג י. אפרתי שליט"א לברר בזה דעת מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], וזה אשר השיב לו [נדפס גם בספר ישא יוסף ח"ג בשינויים קלים]:

בס"ד

ל' שבט תשע"ב

לכבוד הרה"ג ר"א מאיר שליט"א

שלו' רב,

בדבר שאלתו אודות הפלאשים שבאו מאתיופיה שהצריכום רבותינו גיור לחומרא - ונסתפק כת"ר אם הכוונה דוקא למילי דאורייתא אבל לגבי מילי דרבנן כגון עירובי חצרות אין צריך לשכור מהם רשות.

וכן הועלתה שאלה - אם אפשר להקל בפלאשים שומרי תורה שלא נתגיירו מכיון שהיו רבנים שפירסמו שאינם צריכים גיור אם אפשר לצרפם למנין.

הנני בקצרה במקום שאין צורך להאריך, הנה הרדב"ז בכמה וכמה תשובות (ח"ד סי' ריט, ח"ז דברי דוד סי' ה וסי' ט, ועוד) כתב דהפלאשים הינם יהודים אלא שמתנהגים בשגגה כקראים, בנוסף לכך נתערבו בהם גויים, וגם יש בהם חשש יוחסין, וכבר האריכו האחרונים לדון בדבריו, ועוד הוסיפו שיתכן שמאז ועד היום נתרבו גויים שנתערבו עמם, וכבר קבעו גדולי ישראל בכמה וכמה מכתבים שהינם ספק יהודים וחייבים גיור לחומרא, ובתוכם, מרנן הקהילות יעקב, האבי עזרי, והמנחת שלמה ו(להבחלי"ח) מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]. ויש לדון במה שקבעו שהם ספק יהודים אם הדבר יועיל לגבי

יוחסין שלאחר גיורם יותרו לבוא בקהל או שיש לחוש שהם יהודים ויש בהם חשש יוחסין. והנה בעל האג"מ במכתב אחד (כז סיון תשמ"ד) עמד על הספיקות במעמדם, אולם כתב אף קודם גיורם יש להצילם ממיתה שספק פיקוח נפש להקל. אבל בתשובה שכתב עליה האגר"מ "שביקשתי שיעתיקו תשובה זה" ונתפרסמה באגר"מ (ח"ח, יור"ד ח"ד סי' מא) דן במעמדם, וכתב שם שצריך לחנכם קודם גירות, "ולהשפיע עליהם ע"י חינוך זה שיתגיירו כמו שצריכים" (וסברא כעין זה שמעתי פעם ממרן רבינו (שליט"א) [זצ"ל] שבספיקות שודאי ישארו באר"י יש לעשות מאמץ לקרבם) אבל הוסיף וכתב בנידון שאלתך "והנה עד שמתגיירים אין להחשיבם למעשה כיהודים ודאים, אפילו בקשר לצירוף למנין".

וכך שמעתי ממרן (שליט"א) [זצ"ל] דאף לדיני דרבנן אין להקל להחשיבם כיהודים (אמנם - שלא כדברי האגר"מ - ספיקא רבא הסתפק מרן (שליט"א) [זצ"ל] ביהדותם, ואף פ"א אמר שיותר מסתבר שהם גויים, ואולם לא שמעתי פוסק כן, רק על דרך המסתבר) - ולכן אין לצרפם למנין, ובעירובי חצרות יש לשכור רשותם עד אשר יתגיירו כדין.

בברכת התורה

יוסף י. אפרתי

